Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi Cilt: 8, No:1 (Yıl: 2009), s.39-69

ETNİK SORUN-DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KÜRT SORUNUNUN TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

Erol KURUBAŞ[*]

Özet

Soğuk Savaş sonrası Türk dış politikasını etkileyen önemli faktörlerden birisi de Kürt sorunudur. Gerçekten de Kürt sorunu Türk dış politikasının genel vizyonu, iç dinamikleri ve ikili ilişkileri üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Özellikle sorunun bir yandan ulusal birlik ve ülkesel bütünlüğe yönelik tehdidi öte yandan uluslararası boyutu onu acil çözüm bekleyen en önemli dış politika sorunu haline getirmektedir. Ayrıca Kürt sorununun yabancı aktörlerin Türkiye'nin içişlerine karışmalarına zemin hazırlayarak aleyhine kullanılabilecek bir koz olması Türkiye'nin uluslararası alandaki imkân ve yeteneklerini daraltmaktadır. Ortadoğu ve Batı'yla ilişkilerde büyük zorluklara yol açması da konunun Türk dış politikasındaki önemini artırmaktadır. Sonuçta bu sorunlar demeti Türkiye'nin uluslararası konumunu olumsuz etkileyerek Türk dış politikasını birtakım açmazlara, hatta orta ve uzun vadede ulusal çıkarları ve güvenliği açısından büyük riskler içeren politikalara mahkûm etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Etnik sorun, dış politika, Kürt sorunu, Türk dış politikası, dış destek, yabancı müdahalesi.*

Abstract

One of the important factors that have affected Turkish foreign policy in the post-Cold War period is the Kurdish problem. The Kurdish problem, indeed, has a great impact on the general vision, internal dynamics and bilateral relations of Turkish foreign policy. Particularly, the threat it has created for national unity and territorial integrity as well as its international dimension have made it the most important problem

[*] Doç. Dr, Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

of the foreign policy, which needs to be solved urgently. Besides, the fact that Kurdish problem serves as a suitable tool to be used against Turkey by paving the way for foreign power involvement in Turkish internal affairs restricts capacities and capabilities of Turkey in the international arena. Great difficulties caused by the issue in Turkey's relations with the Middle Eastern and Western countries also underline its importance in the Turkish foreign policy. Consequently, by affecting international position of Turkey, the cluster of these problems create a certain number of deadlocks in its foreign affairs, and even impose on it foreign policies that involve big risks in terms of national interest and security in the mid and long term.

Key Words: *Ethnic problem, foreign policy, Kurdish problem, Turkish foreign policy, foreign support, foreign involvement.*

Giriş

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin karşı karşıya kaldığı belki de en önemli güvenlik ve istikrar sorunu etnik kökenli ayrılıkçı hareketler ve bu çerçevede ortaya çıkan etnik çatışmalardır. Çünkü bu etnik hareket dalgası her ülkede var olan etnik grupların siyasallaşarak ulus olma iddiasıyla harekete geçmesine, sonuçta belki de birçok siyasal sınırın değişmesine yol açarak iki yüz civarında "ulus-devlet"ten oluşan uluslararası yapının binlerce "etnik-devlet"ten oluşan bir yapıya dönüşmesi potansiyelini ve tehlikesini barındırmaktadır. Bu nedenle uluslararası topluluk bu sorunlara yakın ilgi göstermekte, sorunların nedeni görülen yönetimlere veya bunlarla baş edemeyen devletlere değişik biçim ve düzeylerde müdahalede bulunmaktadır. Öte yandan, söz konusu kaygılar devletler özelinde bu kadar ilkesel nitelik taşımamaktadır. Uluslararası politikaya öncelikle kendi çıkar pencerelerinden bakan devletler başka ülkelerde yaşanan etnik sorunlardan genelde çıkarlarını en üst seviyeye taşıyacak biçimde yararlanmaya çalışmaktadırlar. Sonuçta her iki halde de temelde iç politikanın parçası olan etnik sorunlar kısa zamanda uluslararası politikanın parçası haline gelmektedir.

Benzer sorunlardan biri olan Kürt sorunu da Kürtlerin sınır aşan nüfus özellikleri, PKK terörünün komşu ülkeler ve Batı nezdinde gördüğü doğrudan ya da dolaylı destek ve Kuzey Irak'taki gelişmelerle demokrasi, insan hakları ve azınlıkların korunması gibi yükselen değerlerin etkisi altında önemli bir dış politika sorunu haline gelmiştir. Gerçekten de Türkiye açısından Soğuk Savaş sonrası Türk dış politikasını etkileyen ve diğer dış politika sorunlarıyla da güçlü bir etkileşime sahip en önemli iç dinamik Kürt sorunu ve PKK terörüdür. Bununla birlikte bu sorun Türkiye'de çok tartışılan ve önemsenen güvenlik konularının başında gelse de, adlandırmasından içeriğine, etkilerine ve çözümüne kadar hiçbir boyutunda uzlaşma sağlanabilmiş bir konu değildir. Ayrıca sorun uzun süredir Türkiye'nin hem uluslararası konumunu ve imajını hem de dış politikasını yoğun biçimde etkilemesine hatta belirlemesine karşın ağırlıklı olarak PKK terörü ekseninde ve iç politika bağlamında tartışılmaktadır. Dış politika bağlamında yapılan tartışmalarda ise sadece sorununun ikili ilişkiler üzerine etkileri genel söylemlerle dile getirilmekte, Türk dış politikasının vizyonu, genel ilkeleri, iç

dinamikleriyle Doğu ve Batı bağlantısı üzerine etkileri yeterince sorgulanmamaktadır. Hâlbuki Kürt sorunu neredeyse tüm diğer dış politika alanlarında oluşturduğu etkiyle Türk dış politikasının önemli girdileri arasında yer almakta, dahası Türkiye'nin tüm ikili ilişkilerinde ve uluslararası platformlarda karşısına konan bir pazarlık unsuru olarak dış politikasına ipotek koymaktadır. Özellikle bir yanda ittifak ilişkisi olan ABD'nin Kuzey Irak'ı dayanak noktası yaparak Irak'a yerleşmesi ve entegrasyon ilişkisi kurulan AB'ye tam üye olma yönündeki temel bir stratejik hedef söz konusuyken, öte yanda bu aktörlerin sorun karşısındaki tutumlarıyla Türkiye'nin yaklaşımı arasındaki uyumsuzluk/çatışma sorunu, Türk dış politikasındaki önemini daha da artırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı da, Kürt sorununun bir faktör olarak Türk dış politikasındaki etkilerini ortaya koymaktır. Bir başka ifadeyle çalışma, Kürt sorununun Türk dış politikasının hangi boyutlarını ne yönde etkilediğini ve bunun sonuçlarını araştırmaktadır. Bu çerçevede çalışma, güvenlik ve kimlik açısından ele aldığı ve tam olmasa da bir ölçüde "uluslararasılaşmış etnik sorun" olarak varsaydığı Kürt sorununun özellikle ulusal birlik ve ülkesel bütünlüğe yönelik tehdidi dolayısıyla iç politikayı dış politikaya bağlayarak aynı zamanda önemli bir dış politika sorunu oluşturduğu iddiasındadır. Kürt sorununun yabancı aktörlerin Türkiye'nin içişlerine karışmalarına zemin hazırlayarak aleyhine bir koz oluşmasına sebebiyet vermesi, böylece oluşan zaafla Türkiye'nin uluslararası alandaki imkân ve yeteneklerini daraltması ve Ortadoğu ve Batı'yla ilişkilerinde büyük sorunlara yol açması, bu iddiayı destekleyen başlıca gerekçelerdir. Ayrıca çalışma, bu durumun Türkiye'nin uluslararası konumunu da olumsuz etkileyerek ilkesel düzeyde Türk dış politikasında bir takım çelişkilere, hatta orta ve uzun vadede ulusal çıkarları ve güvenliği açısından büyük riskler içerebilecek politikalara sürüklediğini de ileri sürmektedir.

Öte yandan, çalışma bu konuyu, sadece güvenlik ve terör boyutuyla değil, aynı zamanda etnik sorun boyutuyla da ele alacaktır. Kuşkusuz, iki çerçeve arasında sıkı bir ilişki vardır, fakat sadece PKK terörüne odaklanmanın, konuya indirgemeci bir yaklaşımla bakmayı gerektireceği, Türk dış politikasındaki, özellikle Batı bağlantısı üzerindeki etkilerinin anlaşılmasını güçleştireceği düşünülmektedir. Dolayısıyla, çalışma PKK ve terör eylemlerini merkez alan, bunların ulusal güvenliğe ve ülkesel bütünlüğe yönelik tehdidinden kaynaklanan dış politika sorunlarının yanısıra Kürtlerin etnomilliyetçi talep ve iddialarını da göz önüne alarak ulusal kimliğe yönelik etkilerinden kaynaklanan dış politika sorunlarını da incelemektedir.

Çalışmada, öncelikle etnik sorun-dış politika ilişkisini ortaya koyan bir kuramsal çerçeve çizilerek etnik sorunların devletlerin dış politikalarındaki yeri, yabancı aktörlerin bu sorunlar karşısındaki tutumları, karışma düzey ve biçimleri incelenerek bu tür sorunların ilgili devletin dış politikasını nasıl etkilediği anlatılacaktır. Çalışmanın ikinci kısmında Kürt sorununun uluslararası niteliği bağlamında Türkiye'nin dış politikasının iki ana yönelim alanı olan Batı ve Ortadoğu'daki başlıca yabancı aktörlerin neden ve nasıl bu soruna karıştıkları sorgulanarak, Kürt sorununun Türk dış politikasını hangi yönlerden, nasıl etkilediği tartışılacaktır.

Kuramsal Olarak Etnik Sorun-Dış Politika İlişkisi

Etnik Sorunlar Karşısında Yabancı Aktör Tutumları ve Dış Destek Sorunu

Etnik sorun, "kendi"lerini ve "öteki"lerini ortak köken, tarih, dil, kültür gibi etnik niteliklerle tanımlayan gruplar[1] arasında, rekabetten savaşa kadar uzanabilen sosyopolitik anlaşmazlık ve cepheleşmelerdir[2]. Bu sorunlar ülkedeki etnik gruplar arasında olabileceği gibi, devlet ile bir etnik grup arasında da olabilir. Etnik sorunlar bir yönüyle yasal, kültürel veya ekonomik ayrımcılık ya da ulusal kimliğin baskın etnik grubun soyuna/kültürüne dayandırılma çabalarının, öteki yönüyle de etnik grubun fiziksel varlığını koruma, kültürel kimliğini ifade etme, geliştirme veya belli bir toprak üzerinde özerk yönetim kurma veya ayrılma taleplerinin bir uzantısı olarak doğabilir. Bu haliyle etnik sorunlar etnik kimliğin tanınmasına, bu kimliğe ilişkin hakların yasal statüye kavuşturulmasına, etnik grubun iktidarı bir biçimde paylaşmasına ve sosyoekonomik şartlarının düzeltilmesine ilişkin sorunların bir fonksiyonudur[3].

Etnik sorunlar birtakım siyasal ve sosyoekonomik nedenlerle açıklanmaya çalışılsa da esasen bunlardan da beslenen çok daha temel bir varoluşsal nedene dayanmaktadır. Bu neden bir yandan siyasallaşan etnik grupların ulus-devlete karşıt konum almasının, öte yandan ulus-devletin kendini "öteki" etnik gruplara karşıt biçimde yapılandırmasının bir ürünüdür[4]. Burada milliyetçilik farklı biçimlerde de olsa çok önemli bir rol oynamaktadır. Stavenhagen'in belirttiği gibi, pek çok etnik çatışma milliyetçiliğin kurmaya çalıştığı ulusun etnik veya yurttaş temelli iki farklı tasarımından kaynaklanmaktadır[5]. Burada devletler gerçekte veya söylemde "teritoryal milliyetçiliğe" dayanarak sosyal sözleşme varsayımıyla ülkesel bütünlüğü garanti altına almaya ve "güvenlik ihtiyacı"nı karşılamaya çalışırken, etnik gruplar da "etnik milliyetçiliğe" yönelerek self-determinasyon hakkı iddiasıyla "kimlik ihtiyacı"nı garanti etmeye çalışmaktadır. İşte etnik sorunlar tam da burada, yani devlet ile etnik grupların iddialarının başarılı biçimde örtüştürülemediği yer ve zamanlarda ortaya çıkmaktadır.

---

[1] Etnisite ve etnik gruplar konusunda bkz. Anthony D. Smith, **The Ethnic Origins of Nations**, Oxford, Basil Blackwell Inc., 1986, ss. 21-128; Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, Çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994, ss. 40-73; Walker Connor, **Ethnonationalism: The Quest for Understanding**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1994 s. 101-103; Craig Calhoun, **Nationalism,** Buckingham, Open University Press, 1997, ss. 29-50; Paul R. Brass, **Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison**, London, Sage Pub., 1991, ss. 18-75.

[2] Rodolfo Stavenhagen, **Ethnic Conflicts and the Nation-State**, London, Macmillan Press Ltd., 1996, s. 284.

[3] Vojislav Stanovcic, "Problems and Options in Institutionalizing Ethnic Relations", **International Political Science Review,** Vol. 13, No. 4 (1992), s. 363. Ayrıca bkz. Muzaffer Ercan Yılmaz, **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar**, Ankara, Nobel Yay., 2007, ss. 7-43.

[4] Erol Kurubaş, "Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki", ***Doğu Batı,*** S. 44 (Şubat, Mart, Nisan, 2008), ss. 17-25.

[5] Stavenhagen, op.cit., s. 3.

Bu tabloya bakıldığında etnik sorunların özünde iç siyasal niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Fakat bu sorunlar siyasallaşmış etnik grupların uluslararası düzeyde örgütlenmeleri ve etkinlikleri, yabancı aktörlerin ilgisi ve karışması, çatışmaların ülkesel bütünlüğü tehdit etmesi, terör, göç ve mültecilik gibi sınır ötesi sorunlara yol açması nedeniyle uluslararası politikanın konusu haline gelebilmektedir[6]. Bu bağlamda etnik grup-dış politika ilişkisi ulusal düzeyde ortaya çıkan, devletlerin dış politika uygulamaları ve/ya da etnik grupların dış destek arayışları yoluyla uluslararası alana sıçrayan ve uluslararası düzeyde ele alınmaya başlandığında da devletlerin ulusal yapılarını ve dış politika çıkarlarını tehdit eden iki yönlü bir süreçtir[7].

Genel olarak uluslararası aktörler etnik ayrılıkçılığı da içeren çatışmalara yayma/ cesaretlendirme, uzlaştırma ve bastırma/izole etme biçiminde üç farklı tepki gösterirler. İlk tepki, zayıf grubun desteklenmesiyle çatışmaların artmasına ve uluslararasılaşmasına ("yayma ve cesaretlendirme"), ikincisi işbirliği atmosferi içinde çatışmaya barışçı bir çözüm bulma arayışına ("uzlaştırma"), üçüncüsüyse çatışmaya karışmayarak çekimser kalmaya ("izolasyon") veya devletin yanında yer alarak ona her türlü desteğin verilmesine ("bastırma") yol açar. Bir başka anlatımla devletler ve hükümetlerarası örgütler (*IGOs*) etnik çatışmalara karışmama, pasif/tarafsız kalma, arabulucu olma, iktidardaki hükümetin veya bölücü hareketin yanında yer alma biçiminde tutumlar gösterebilirler[8]. Üçüncü tarafların bunlardan hangisini tercih edecekleri çatışmanın doğası, aşaması (tırmanma, en üst aşamada olma, tırmanmanın sona ermesi, uzlaşma), şiddetin düzeyi[9] ve çıkarların etkilenme oranı gibi faktörlere bağlı olarak değişecektir.

İlke olarak yabancı aktörler etnik grupların self-determinasyon iddialarına karşı çıkarak özellikle ayrılıkçılığın karşısında ve devletin yanında yer alırlar. Bu tutumun temel nedeni, uluslararası hukukta benimsenmiş olan "devlet ülkesinin bütünlüğü" ilkesidir. Bir devletin ülkesel bütünlüğü ancak o devletin rızasıyla değişebilir. Dolayısıyla, farklı etnik özelliklere sahip toplulukların yalnızca bu farklılık öğesine dayanarak devlet ülkesini parçalamalarına izin verilemez[10]. Ayrıca "içişlerine karışmama" ilkesi de devletleri bu tip sorunlardan uzak durmaya zorlayan bir faktördür. Bu normatif ilkelerin de etkisiyle devletler etnik çatışmalar, özellikle ayrılıkçı savaşlar konusunda özel bir hassasiyet gösterirler. Kuşkusuz, burada devletler kapasite

---

[6] Ayrıntı için bkz. Rajat Ganguly and Ray Taras, **Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension**, NY, Longman, 1998, ss. 68-91; Stephen Ryan, **Ethnic Conflict and International Relations**, 2nd Ed., Aldershot, Sydney, Darthmount, 1995, ss. 6-15. Michael E. Brown, "Causes and Implications of Ethnic Conflict", **Ethnic Conflict and International Security,** Ed. Michael E. Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, ss. 16-22.

[7] Nurcan Özgür, "Balkanlar Devletlerinin Dış Politika Uygulamalarında Etnik Sorunların Rolü (1989-1997)" **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Bakışlar***,* Der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yay., 1998, s. 201.

[8] Alexis Heraclides, "Secessionist Minorities and External Involvement", **International Organizations**, Vol 44, No. 3 (Summer 1990), ss. 345-346.

[9] Ayşe Betül Çelik and Bahar Rumelili, "Necessary but not Sufficient: The Role of EU in Resolving Turkey's Kurdish Question and Greek-Turkish Conflicts", **European Foreign Affairs Review**, 11 (2006), s. 203.

[10] Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk I,** Ankara, Turhan Kitabevi, 1993, ss. 9-10.

yetersizliği, ekonomik ve diğer kayıpların ya da risklerin potansiyel kazançlardan daha önemli olacağı inancı gibi faktörlerle de hareket ederler. Ama sonuçta devletler temelde ilkesel olarak ve ayrıca ekonomik, içsel ya da uluslararası kısıtlamalardan dolayı ayrılıkçı hareketleri desteklemekten kaçınırlar[11].

Bu ilkesel tutumla birlikte etnik sorunlar çeşitli neden ve güdülerle yabancı aktörlerin karışmasına konu olabilir ve dış politikalarında yer bulabilir. Bu nedenlerden ilki, stratejik çıkarlarını gerçekleştirme, rakip/düşman devleti zayıflatma veya belirli bir dış politika davranışına yönlendirme ya da başka devletlerin rollerini dengeleme gibi "reelpolitik/araçsal" olanlardır. İkincisi, akrabaları koruma (himayeci), kullanma veya çatışma yaşanan topraklar ile etnik gruplar üzerinde hak iddia etme (irredentist) gibi "etnopolitik/duygusal" güdülerdir. Üçüncüsü, bir ülkede meydana gelen bölünmenin komşu ülkede yaşayan etnik akrabaları harekete geçireceği veya bölgesel dengeleri bozacağı endişesini içeren "örnek olma" ya da "yayılmayı önleme" güdüsüdür. Dördüncüsü, "dinsel/ideolojik", "emperyalist/yayılmacı" ya da "insani" nitelikteki diğer nedenlerdir[12]. Ayrıca bu çatışmalar bölgesel ve uluslararası güç dengelerinde meydana getirdiği istikrarsızlıkla veya sistemin hukuk normları ve davranış kurallarına olumsuz etkisi nedeniyle uluslararası sistemi kontrol eden büyük devletlerin soruna karışmasına da yol açabilir[13].

Bu açıdan bir ülkedeki etnik sorunlara öncelikle komşu ve büyük devletlerin ilgi göstereceği söylenebilir. Çünkü etnik sorunlar yukarıda sayılan nedenlerden dolayı özellikle bu devletlerin dış politikalarında anlamlı bir yere sahiptir ve siyasallaşarak fiili mücadele içine giren etnik gruplar eğer bir dış destek alacaklarsa öncelikle bu aktörlere yöneleceklerdir.

Saideman'a göre yabancı devletlerin çatışan etnik gruba ne oranda destek vereceği bu etnik hareketten zarar görme olasılığına (*vulnerability*), ev sahibi ülkenin nispi gücüne yani aralarındaki güç dengesine (*power*) ve etnik bağların varlığına (*ethnic ties*) göre değişecektir. Ona göre, ayrılıkçı gruplar bölgesel istikrarı ve uluslararası normları tehdit etmelerinden dolayı muhtemelen daha az dış destek bulacaktır. Daha güçlü devletlerin ülkelerindeki gruplar realist mantık gereği düşmanlarını zayıflatmaya çalışan devletlerden bu süreçte muhtemelen daha fazla destek alacaklardır. Daha zayıf devletlerdeki grupların da daha çok destek alacağı açıktır. Ayrıca, etnik grupların etnik bağları olan iktidarlardan veya akraba devletlerden, bunların etnik bağlara önem

[11] Heraclides, op.cit., ss. 353-354; Ganguly and Taras, op.cit., ss. 79-80.

[12] Ganguly and Taras, op.cit., ss. 75-78; Yılmaz, op.cit., ss. 37-39. Ampirik çalışmalar için bkz. David R. Davis and Will H. Moore, "Ethnicity Matters: Transnational Ethnic Alliances and Foreign Policy Behavior", **International Studies Quarterly**, Vol. 41, No.1 (Mar. 1997), ss. 171-184; Stephen M. Saideman, "Discrimination in International Relations: Analyzing External Support for Ethnic Groups", **Journal of Peace Research**, Vol. 39 No. 1 (2002), ss. 27-50; Gülriz Gigi-Gokcek, "**Ethnic Conflict and Interstate War: An Analysis of The Kurdish Problem**", Prepared for presentation at the International Studies Association Annual Meeting, New Orleans, Louisiana, March 27, 2002.

[13] Bkz. Ganguly and Taras, op.cit., ss. 114-116; Brown, op.cit., s. 21.

vermeleri şartıyla dış yardım almaları daha muhtemeldir[14]. Yani ulusötesi etnik bağlar dış politika davranışlarını etkileyecektir. Genellikle devlet iktidarında etkili olan bir etnik grubun başka devletlerdeki akrabaları zor ve kötü durumdaysa ve bunlar siyasallaşmışlarsa bu devlet akrabalarını destekleme ve onların durumunu düzeltme yönünde dış politika izleyecektir[15]. Söz konusu etnik temelli dış politikalar himayeci veya yayılmacı nitelik arz edebilir. Himayeci dış politika daha savunma ağırlıklı, prestij ya da etki alanı yaratma ya da güvence altına alma amacıyla dışarıdaki akraba etnik toplulukları korumaya yöneliktir. Yayılmacı dış politika ise akraba etnik topluluklardan yararlanarak geliştirilen saldırgan dış politika olup irredentist veya ayrılıkçı hareketleri destekleme biçiminde görülebilir[16]. Sonuçta her durumda etnik temelli dış politikalar negatif yönü ağır basan, daha az işbirliğine yatkın, daha çatışmacı niteliklere sahiptir.

Fakat her ne sebeple olursa olsun devletler özellikle ayrılıkçı etnik hareketlere destek vereceklerse normatif ilkenin de etkisiyle yani uluslararası alanda gayrımeşru duruma düşmemek için bunu resmi, açık ve doğrudan yapmak yerine gayrıresmi, gizli ve dolaylı yollarla yaparlar. Bu nedenle dış desteğin kanıtlanması zordur ve zaten yardım edenler de bunu genelde inkâr ettiklerinden varlığı sadece hissedilebilir.

Yabancı aktörlerin, özellikle de devletlerin etnik sorunlarda nasıl (açık, kapalı, doğrudan, dolaylı, diplomatik, askeri vs.) ve ne düzeyde (destekçi, arabulucu, tarafsız vs.) rol alacağı birçok etkene bağlı olarak şekillenir ve zamanla değişiklik gösterebilir. Heraclides ayrılıkçı hareketlere yabancı karışmanın "araçsal", "duygusal", "karma" ya da "belirsiz" nedenlerle "yaygın", "çok sınırlı" veya "nadir" sıklıkta, "yüksek, orta veya düşük düzeyde", "somut" veya "siyasal/ diplomatik ve moral destek" biçiminde olabileceğini belirtir. Fakat bunun siyasal ve ekonomik birtakım sınırlılıkları vardır ve çatışmadaki rolü önemli, hayati, önemsiz veya yararlı olabilir[17].

Yabancı aktörlerin ayrılıkçı gruplara "somut destek"leri silah, para, ilaç, gıda gibi maddi destekte bulunma, iletişim ve ulaşım imkânlarından yararlandırma, ayrılıkçı toprakların içinde veya dışında askeri eğitim verme, kamp veya operasyon üssü kurma, danışmanlık, askeri personel verme veya doğrudan askeri katılım gibi çeşitli biçimlerde olabilir. Bu yardımlar düşük, orta ya da üst düzeyde olabilir ve çatışmaya bağlı olarak tırmanabilir. "Siyasal/diplomatik destek"se hükümetlerin sözlü açıklamaları, uluslararası örgütlerde destek olma, diplomatik baskı, ayrılıkçılığı destekleyen kampanyalar yapma veya diplomatik tanıma biçiminde görülebilir. Diplomatik desteğin düzeyi de değişebilir ve zamanla ilgiyi ifade eden açıklamalardan, barış çağrılarına, bizatihi barış görüşmeleri başlatmaya veya ayrılıkçı hareketin ulusal kurtuluş hareketi olarak nitelenmesi ya da ayrılıkçı birimin *de facto* ya da *de jure* tanınmasına kadar tırmanabilir[18].

---

[14] Saideman, "Discrimination in International Relations:…", Ibid, ss. 28, 29-33.
[15] Davis and Moore, Ibid., ss. 171-184.
[16] Özgür, op.cit., ss. 201-202.
[17] Heraclides, op.cit. ss. 356-367.
[18] Heraclides, op.cit. ss. 368-370.

Dış destek, etnik çatışmadaki şiddet oranını etkilemesi, kazananı belirleyebilmesi ve çatışmayı uluslararasılaştırması açısından çok önemlidir[19]. Özellikle bir ülkenin açıkça toprak bütünlüğünü tehdit eden bir dış destek varsa sorunun uluslararası düzeyde ele alınması kaçınılmazdır. Ayrıca dış destek alan etnik grubun kendi amaçları dışında daha kapsamlı bir devletler arası oyunun içine çekilmesi ve doğrudan çıkar örtüşmesi dışında da kullanılması ihtimali vardır. Öte yandan dış destek olgusunun devletlerarası bir savaşa neden olması da belli koşullar altında mümkündür. Gigi-Gökçek'e göre etnik çatışmanın dış destek nedeniyle devletlerarası bir savaşa dönüşmesi ancak çatışan etnik azınlığın iki veya daha fazla devlet sınırına yayılmış olması, komşu ülkedeki etnik akrabalarla özdeşleşmesi ve komşu devletin bu grubun yaşadığı toprak üzerinde hak iddia ederek çatışan etnik gruba destek vermesi halinde mümkündür. Yani bir etnik çatışmanın devletlerarası savaşa neden olmasının üç şartı vardır: Tehlike altında bir etnik azınlık, etnik grubun iki veya daha çok devlet sınırına yayılmış olması ve etnik grup ile komşu devlet arasında etnik akrabalık olması. Bu durumda ya ittifak ya da irredentist faktörler rol oynayacak ve sonuçta devletlerarası savaş çıkabilecektir[20]. Fakat daha önce söylenen nedenlerden dolayı bu nadir görülen bir durumdur ve devletler genellikle bundan kaçınırlar.

Etnik Sorunların Taraf Devletin Dış Politikasına Etkileri

Etnik sorunlar ilgili devletin iç politikası ile dış politikası arasında güçlü bağlantılar kurulmasına yol açar. Çünkü etnik sorunlar, yabancı aktörlerin de karışmasıyla uluslararası boyut kazandığında artık bir devletin iç politika konusu olduğu kadar dış politika konusu haline gelmiş olur. Böyle bir durumda devletler, ulusal düzeyde bile baş etmede zorlandığı bir konuyla uluslararası düzeyde baş etmenin ne kadar zor olacağını ve istemedikleri çözümlerin dayatılması riskiyle karşılaşabileceklerini bildiklerinden, mümkün olduğunca sorunu içişleri konusu olarak göstermeye çalışarak yabancı aktörlerin konuya karışmasını engelleme veya azaltma çabasında olurlar. Ama yine genellikle bu çabalar uluslararası politikanın doğası gereği sorunun uluslararası boyutunu ortadan kaldırmaya yetmez. Bu durum kaçınılmaz olarak uluslararasılaşma düzeyine ve biçimine de bağlı olarak etnik sorunların devletlerin dış politikalarında çok önemli bir rol oynamasına yol açar.

Etnik sorunlar uluslararası ortama, devletin gücüne, komşu ve büyük devletlerle ikili ilişkilerinin niteliğine ve sorunun düzeyine bağlı olarak ilgili devletin dış politikasında çeşitli etkiler oluşturur. Bu etkiler savunmacı tutumlardan saldırgan tepkilere kadar birtakım politikalara yol açsa da genelde dış politika manevra alanını daraltıcı bir rol oynarlar. Daha da önemlisi iç politikayı dış politikaya bağlayarak özellikle ulusal kimlik ve güvenlik bağlamlı içsel sorunların dış politika davranışlarını etkilemesine neden olur.

Uluslararasılaşmış etnik sorunların taraf devletin dış politikasına etkileri dolaylı veya doğrudan olabilir. Etnik sorunlar özünde içsel nitelik taşıdığı için yarattığı etkiler de öncelikle içsel olmaktadır. Fakat bu içsel etkiler aynı zamanda taraf devletin dış

[19] Saideman, "Discrimination in International Relations…", op.cit., ss. 28-29.
[20] Gigi-Gokcek, op.cit., ss. 7-12.

politikasında da karşılık bulacak, böylece etnik sorun dış politikada dolaylı etki yaratmış olacaktır. Bu etkilerin büyük bir kısmı dış politikanın dayandığı iç dinamiklerle ilgilidir. Bu etki ilk olarak etnik sorunların ulusal kimlik ve sosyopolitik istikrar üzerinde meydana getirdiği olumsuzluklarla kendini göstermektedir. Bunu dış politikayla ilişkili kılansa bir yandan dış politikanın gücünü içeride ulusal kimlikle simgelenen ulusal birlik ve beraberlikten alması, öte yandan iç tehdidin dış tehditle birleşmesi riskidir. Gerçekten de güçlü bir dış politika için devletin asgari bir iç uyuma ihtiyacı vardır. Bu yüzden birlik ve beraberlik sağlama, hatta ulusu türdeşleştirme çabaları devlet kurmanın ve bekasının ayrılmaz bir parçası olarak görülür[21]. Shulman da kimliklerin dış politikaları güçlendiren ve zayıflatan son derece önemli faktörler olduğuna ve dış politika tercihlerinin de ulusal bütünleşmeyle yakından ilişkisine dikkat çeker[22]. Kısacası, modern uluslararası ilişkiler düşüncesinde devletler içeride türdeş ve bütüncül bir yapıya dayandığı ve onu temsil ettiği varsayımıyla dış politika izlerler. Hâlbuki etnik sorunlar ulus-devletin tam da bu iddiasına yönelik tehditler içerir, ulusal birlik ve beraberlik, dolayısıyla da ulusal kimlik üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle ulusal güvenliği zayıflatır, dışarıyla sağlıklı ilişki kurmayı zorlaştırır. Sonuçta ortaya çıkan kimlik krizi ve devlete sadakat sorunu ulusal birlik ve beraberliği tehlikeye atarak dış politika başta olmak üzere ulusal olanı simgeleyen, belirleyen ve koruyan ne varsa hepsinin zayıflamasına yol açar. Böylece etnik sorunlar nedeniyle ulusal kimliği sorunlu hale gelen bir devletin, ulusal kimliğin rol oynadığı her dış politika alanında sorun yaşaması ise kaçınılmazdır. Örneğin ulusal kimliğin pusula işlevi gördüğü işbirliği ve ittifak politikaları başta olmak üzere tüm dış politika alanlarında yön tayini zorlaşmaya başlar.

Öte yandan, dış politika ile ulusal kimlik arasındaki ilişkiyi kuran ve devletin dış politika amaçlarını dayandırdığı ulusal çıkarlar da ancak üzerinde genel bir uzlaşının sağlanmasıyla sağlıklı bir bağlama oturtulabilir. Çünkü inşacı kuramda da ileri sürüldüğü gibi, kimlikler devletlerin çıkarlarını belirler. Devletler ne olduklarını ve neyi temsil ettiklerini kararlaştırana kadar çıkarlarının ne olduğunu belirleyemezler[23]. Böylece etnik sorunlar, ulusal birliği zedeleyeceği için dış politikanın dayanacağı ulusal çıkarların tanımlanmasında ve gereğinin yerine getirilmesinde zorluklara neden olur. Ayrıca etnik sorunların meydana getirebileceği kimlik krizi ulusal çıkarların rasyonel temellerini de olumsuz etkileyebilir. Örneğin demokratik bir karar alma sürecinde sorunun parçası olan etnik gruplar kamuoyu ya da etnik siyasi partileri aracılığıyla yasama sürecine katılarak kendilerini ilgilendiren dış politika kararlarına etkide bulunmaya çalışacaklardır. Bu etki istenen bir kararın çıkmamasına, çıksa bile tanımlanan ulusal çıkar tartışmalı bir hal alacağından içeride risklerin artmasına neden olacaktır. Sonuçta izlenen dış politika da sorunlu, riskli ve tartışmaya açık olacaktır.

---

[21] Asa Lundgren, **İstenmeyen Komşu: Türkiye'nin Kürt Politikası**, Çev. N.U.Kuglin, İstanbul, Kitap Yay., 2008, s. 23.

[22] Bkz. Stephen Shulman, "National integration and foreign policy in multiethnic states", **Nationalism and Ethnic Politics**, Vol. 4, No. 4 (Winter 1998), ss. 110-132.

[23] Ronald J. Jepperson, Alexander Wendt and Peter J. Katzenstein, "Norms, Identity, and Culture in National Security", **The Culture of National Security: Norms and , Identity in World Politics,** Ed. by Peter J. Katzenstein, NY, Columbia University Press, 1996 s. 59.

Dahası, ulusal güvenlik de ulusal kimliğe bağlıdır. Çünkü iç bütünleşme dış tehditlere karşı etkili ve yerinde tepkileri kolaylaştırdığı gibi, tersi durumda dış tehditlerle baş etmek zorlaşacaktır. Ulusal kimliğin parçalanması ise iç savaş, kriz, değişen ittifak yapıları, var olan devletin dağılması ve yenilerinin oluşması anlamına gelecektir[24]. Ayrıca, etnik hareketin ayrılıkçı iddialar taşıması ve şiddete başvurması ulusal birliğin yanısıra ülkesel bütünlüğü de tehdit edeceğinden bu olumsuzlukları daha da güçlendirecektir. Böylece bir etnik sorunun açık bir ulusal birlik ve ülkesel bütünlük sorununa dönüşmesi onu devletin en önemli dış politika konusu yapacaktır.

Yukarıda belirtilen dolaylı etkilerin yanı sıra etnik sorunların taraf devletin dış politikasına daha doğrudan etkilerinden de söz edilebilir. Bu açıdan bakıldığında etnik sorunlar devletin irredentist ve pan-milliyetçi hareketlere hedef olmasına, yabancı devletler nezdinde aleyhine lobicilik yapılmasına, içişlerine karışılmasına veya daha ileri aşamalarda fiili yabancı müdahalesine uygun bir zemin oluşmasına yol açabilir. Ayrıca bu gibi durumlarda bazen devletler maruz kaldıkları irredentist ya da pan-hareketlere karşı irrasyonel tepki vererek dış politikalarında benzer tutumlar içine de girebilirler. Bu ise devletin gücüyle orantılı olmayan çıkarlara yani maceracı bir dış politikaya neden olabilir.

Bir diğer doğrudan etki ikili ilişkilerde görülebilir. Komşu veya diğer yabancı devletlerin daha önce belirtilen reelpolitik, etnopolitik ya da diğer nedenlerle sorunun tarafı olan etnik grubu çeşitli biçimlerde desteklemeye başlaması halinde etnik sorunlar hem ikili ilişkilerde çeşitli sorunlara hem de dış politikada bir zaaf noktasına ve/veya diğer aktörlere dış politika kozu verilmesine neden olur. Bu durumda iç tehditler dış tehditlere eklemleneceği için "güvenlik" amacı diğer temel dış politika amaçlarının (refahın artırılması gibi) önüne geçecek, dış politika temelde güvenlik eksenli algılanacak ve yürütülecektir.

Ayrıca etnik sorunlar devletleri dış politikasında çelişkili tutumlara ve uluslararası alanda olumsuz imajlara sürükleyebilir. Yani devlet bölgesel ya da uluslararası düzeyde ortaya çıkan bir etnik sorun ya da çatışma karşısında güç dengeleri ya da uluslararası normlar gereği dış politikasında benimsediği çıkar tanımlamalarının aksine hareket etmek zorunda kalabilir. Örneğin akraba toplulukların haklarının korunmasında yeterince çaba harcayamayabilir veya reelpolitik gereği güvenlik ya da nüfuz alanlarında etnik sorunlar üzerinden yakalayabileceği fırsatları kullanamayabilir. Ayrıca normatif açıdan da devletler yaşadıkları etnik sorunların tehdidi altında bazı uluslararası sözleşmeleri imzalamaktan kaçınabilir veya açıkça demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıkların korunması gibi uluslararası değerlere ayak uyduramamaktan kaynaklanan sorunlarla baş etmek zorunda kalabilir. Bu durum o ülkenin uluslararası imaj ve konumu açısından birçok sorunu beraberinde getirebileceği gibi, çelişkili tutumların da kaynağı olabilir.

Sonuçta etnik sorunlar birçok yönden devletlerin dış politikadaki imkân ve yeteneklerini daraltıcı, uluslararası imajını zedeleyici, aleyhine kullanılmasını ve hatta

---

[24] Paul A. Kowert, "**Ulusal Kimlik: İçsel ve Dışsal", Uluslararası İlişkilerin Psikolojisi**, Der. Erol Göka, Işık Kuşçu, Ankara, ASAM Yay., 2002, s. 53.

belli düzeylerde içişlerine karışılmasını da mümkün kılan etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle Saideman'ın belirttiği gibi, etnik sorunları olan devletler etkin ve iddialı dış politika yapamazlar[25].

Türk Dış Politikası Açısından Kürt Sorunu

Yabancı Aktörlerin Kürt Sorununa Yönelik Tutumları ve Karışma/Destek Düzeyleri

Kürt sorunu, etnodilsel özellikleri itibariyle farklılık arz eden bir topluluğun kimlik taleplerinden kaynaklanan, ama aynı zamanda yabancı aktörlerce desteklenen terör eylemleri nedeniyle ülkesel bütünlüğe yönelik tehditler de içeren bir etnik milliyetçilik sorunudur. Kuşkusuz sorunun bölgesel ve toplumsal azgelişmişlikle ilgili boyutları da vardır[26]. Ama tüm diğer boyutlar bugün itibariyle etnik Kürt milliyetçiliğinden ve devletin güvenlik endişelerinden kaynaklanan sorunlar demetinin parçasına dönüşmüştür. O nedenle sorun son tahlilde bir kimlik ve güvenlik sorunudur.

Temelde iç sorun olarak doğan Kürt sorunu özellikle belli dönemlerde yabancı aktörlerin aktif ilgisiyle uluslararası boyut kazanmıştır. Kürt sorununun böyle bir nitelik kazanması öncelikle Kürtlerin birden çok devlet çatısı altında, jeostratejik açıdan sorunlu bir bölgede ve her devlette belli oranda sorunlu olarak yaşamalarından kaynaklanmıştır. İkinci olarak, Kürtlerin Ortadoğu'da çoğunluk oluşturan Arap, Türk ve İran toplumlarından etnokültürel açıdan farklılık arz etmesi, bölge dışı küresel güçlere ve bölge içi bazı devletlere politika üretme fırsatı tanımış, bu sayede Kürtlerin yaşadıkları ülkelere yönelik bir baskı aracı olarak kullanılması söz konusu olmuştur[27]. Üçüncü olarak, Kürtlerin yaşadıkları ülkelerce tatmin edilmemiş beklenti ve taleplerinin uluslararası toplum tarafından haklı görülmesi, bu çerçevede yürütülen mağduriyete dayalı uluslararası etkinlikler dünya kamuoyunda bu topluluğa karşı genel bir sempatinin doğmasına yol açmıştır. Dördüncü olarak, uluslararası yükselen değerlerle (Birinci Dünya Savaşı sonrası milliyetler ilkesi, Soğuk Savaş sonrası demokrasi, insan hakları, kültürel haklar) Kürtlerin taleplerinin kesişmesi veya yakınlaşması, bu sorunu uluslararası alana taşıyan önemli bir faktör olmuştur. Son olarak, uluslararası sistemdeki köklü değişiklikler bölgede sınır değişikliği beklentisine yol açarak bu topluluğu motive etmiş ve küresel güçlerle temas kurmalarına imkân sağlamıştır. Bu genel faktörlerin yanısıra özellikle 1990'lardan itibaren PKK terörü, Kuzey Irak gelişmeleri, Kürt diasporasının varlığı, Kürt mülteci krizleri gibi faktörler Kürt sorununa uluslararası

---

[25] Stephen Saideman, "**Conclusion: Thinking Theoretically about Identity and Foregn Policy", Identity and Foreign Policy in the Middle East**, Ed. by S. Telhami and M. Barnett, Ithaca, London, Cornell University Press, 2002, s. 172.

[26] Kürt sorununu anlamak için sadece siyasal yönüne bakmak yeterli değildir, bununla birlikte gelir seviyesi, eğitim, sağlık ve kamu hizmetleri gibi maddi unsurlarla dil, kültür, aidiyet gibi psikolojik unsurlardan oluşan güvensizlik ortamına bakmak gerekir. Ahmet İçduygu, David Romano and İbrahim Sirkeci, "The Ethnic Question in an environment of security: the Kurds in Turkey", **Ethnic and Racial Studies**, Vol. 22, No. 6 (Nov. 1999), s. 992.

[27] Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu***,* İstanbul, Küre Yay., 2001, s. 439.

ilgiyi artırmıştır[28]. Bu çerçevede akraba toplulukların yaşadıkları komşu ülkeler ve buralardaki Kürtler, Türkiye ile sorunlu diğer komşu ülkeler ve büyük devletler bu sorunla yakından ilgili hale gelmiştir. Ayrıca uluslararası medyanın gösterdiği ilgi de sorunun sürekli gündemde tutulmasını sağlamıştır.

Bu çerçevede Türkiye'deki Kürt sorunu uluslararası nitelik kazanmışsa da uluslararası düzeyde resmen ele alınan ve çözüm için harekete geçilen bir sorun olmamıştır. Örneğin BM organlarında veya bölgesel örgütlerin bağlayıcı karar mekanizmalarında bu konu ele alınmamaktadır. PKK'nın ve başka Kürt örgütlerinin bu yönde çabaları olsa da[29] öngörülebilir zaman diliminde böyle bir durumun ortaya çıkması da zordur. Çünkü uluslararası topluluk ancak merkezi otoritesi zayıflamış ve devlet kontrolü dışına çıkarak bölgesel ve uluslararası dengeleri sarsma potansiyeli olan, aynı zamanda çatışmanın kitleselleştiği, toplumsal nefretin yaygınlaştığı, ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı durumlarda arabuluculuk, diplomaside ikinci yol gibi yöntemlerle soruna doğrudan müdahil olmakta ve bu sorunu uluslararası örgütlerin özellikle de BM'nin resmi gündemine almaktadır. Hâlbuki Türkiye'deki Kürt sorunu açısından bunu gerektirecek şartlar bulunmadığı için sorun uluslararası platformlarda resmen ele alınmamaktadır. Bunun yerine Kürt sorunu daha çok bölge devletleriyle bazı bölgesel örgütlerin ve sistemi kontrol altında tutmaya çalışan büyük güçlerin ilgili ülkelerle ikili ilişkilerinin bir parçası olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle Kürt sorununun uluslararası niteliği hukuksal olmaktan ziyade siyasal ve bölgeseldir.

Fakat Kürt sorununun bu uluslararası niteliği Kürt hareketini güçlendirmenin yanısıra Kürtleri bağlı oldukları devletlerden uzaklaştırarak başka devletlerin dış politika aracına dönüştürmektedir. Bu durumun Türk dış politikasındaki etkilerine geçmeden önce yabancı aktörlerin Kürt sorununa yaklaşımlarını ortaya koymak ve ne düzeyde soruna karıştıklarını incelemek bu etkileri anlamak açısından anlamlı olacaktır. Bunun için Türkiye açısından iki ayrı dış politika ve uluslararası ilişkiler alanı olan Batı ile Ortadoğu'yu ve buralardaki aktörlerin tutumlarını–basitleştirme adına genel ve yeknesak bir anlatımla- inceleyebiliriz.

Uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde liberal ilkelerin ve hukuksal normların etkili olduğu Batı'da genel olarak Kürt sorunu Türkiye'den farklı algılanmaktadır[30]. Türkiye'nin Kürt sorununu temelde terör ve geleneksel güvenlikle (fiziksel güce dayalı) eşdeğer gören tutumuna karşılık, genel olarak Batılı ülkeler sorunu kimlik ve ontolojik

---

[28] Geniş bilgi için bkz. Erol Kurubaş, **Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye**, **C. 2 (1960'lardan 2000'lere)**, Ankara, Nobel Yay., 2004, ss. 59-93.

[29] En son girişim Mayıs 2008'de olmuştur. Paris Kürt Enstitüsü **International Herald Tribune (20 Mayıs), Le Monde (21 Mayıs), Frankfurter Allgemeine (26 Mayıs), The New York Times (4 Haziran)** gazetelerinde uluslararası topluluğu çözüm için harekete geçmeye ve arabulucu atamaya çağıran 1000 imzalı bir bildiri yayınlatmıştır. Bkz. <http://www.institutkurde.org/imza/?language=turkce>

[30] Batılı ülkelerin yaklaşımları için bkz. Kurubaş, **Kürt Sorununun Uluslararası…,** op.cit., ss. 221-272; Kemal Kirişçi, Gareth M. Winrow, **Kürt Sorunu: Kökeni ve Gelişimi**, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., 1997, 175-185.

güvenlik[31] (sosyalleşme süreciyle ortaya çıkan ilkeli ve güçlü ilişkilere dayalı bir ortamın yaratılması) boyutuyla, yani insan hakları ve demokratikleşme sorunu olarak algılamaktadır. Bu nedenle de Türkiye'ye eleştirel yaklaşarak özellikle insan hakları ve demokrasi eksenli Kürt taleplerini haklı bulmaktadır. Ayrıca Batılı ülkeler PKK terörünü de Türkiye'deki yönetim ve ulus-devlet anlayışının bir ürünü olarak görerek zımnen haklılaştırmaktadır. Bu çerçevede PKK'nın ülke içinde çok büyük bir kitlesel desteğe sahip olduğuna inanmakta, Türkiye'nin sorunu siyasal çerçevede değerlendirmesi gerektiğini düşünmektedir.

Bu tabii ki Batılı ülkelerin çıkar eksenli yaklaşımlardan tamamen uzaklaştığı anlamına gelmez. Türkiye ile temelde ittifak (ABD) ve bütünleşme (AB) ilişkisi olduğu için Batı'nın diplomatik gündeminde çıkarlar ilkelerin arkasından gelse de uluslararası politikanın doğası gereği, PKK ve Kürt sorunu Batılı devletler açısından Türkiye ve Ortadoğu politikasının bir aracı olarak görülebilir. Dahası, Türkiye'nin uluslararası kamuoyunda ciddi bir inandırıcılık sorunu olması, yani soruna ilişkin içeriye ve dışarıya dönük politikalarında inandırıcı bulunmaması, Batı'daki bu bakış açısının sürmesine imkân tanımaktadır. Örneğin içeriye dönük demokratikleşme, insan hakları, Kürt vatandaşlarının kimliğinin korunması ve kültürel haklar gibi konularda olduğu kadar, dışarıya dönük Irak'taki Türkmenlerin korunması, Kuzey Irak'taki yapılanma gibi konularda geliştirdiği politikalar kimi yabancı aktörler tarafından "Kürt düşmanlığı" ve ayrımcılık olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'deki kimilerince kullanılan/benimsenen üslup/söylemse bu bakış açısı için gerekçe oluşturabilmektedir.

Bu yaklaşım çerçevesinde Batılı ülkelerin ve özellikle bölgesel nitelikteki kimi uluslararası örgütlerin Kürt sorununa ilgi düzeyinin yüksek, karışma düzeyininse dolaylı bir nitelik gösterdiği söylenebilir. Batılı ülkeler, Kürt sorunu konusunda insan hakları bağlamında yaptığı açıklamalarla ve Kürt hareketinin Batı'daki etkinliklerine göz yummasıyla sorunla yakından ilgili olduğunu göstermekte, fakat doğrudan Kürt hareketinin yanında yer almaktan ve soruna müdahil olmaktan da özenle kaçınmaktadır.

Dolayısıyla Batılı aktörler resmi ve ilkesel olarak Türkiye'nin yanında yer alsalar bile (PKK terörist örgüt olarak kabul edilmektedir) Kürt hareketine bir biçimde dış destek sağlamaktadırlar. Bu daha çok dolaylı ve görünürde düşük düzeydeki somut destek ile uluslararası yükselen değerler bağlamında dile getirilen yüksek düzeydeki siyasal ve diplomatik destek türlerinin değişik biçimlerinde olmaktadır. Türkiye'nin Batı'yla olan ittifak ilişkisi ve güçlü bağları kuşkusuz doğrudan ve yüksek düzeyde somut destek sağlanmasını engellemektedir. Bununla birlikte genel olarak Batılı ülkeler, PKK'nın ve diğer Kürt örgütlerinin çeşitli düzeylerde siyasal ve kültürel etkinlikler yürütmelerine geniş imkânlar tanımaktadır. Örneğin açıkça imkân sağlanan, hatta teşvik edilen hususlar içinde her türlü basın-yayın faaliyetlerinin yapılması (Med TV, Roj TV, Serxwebun vs.), konferans ve kongreler düzenlenmesi, çeşitli örgütlenmelere gidilmesi (PKK'nın siyasi kanadı olan ERNK, "Sürgünde Kürt Parlamentosu", "Kürdistan Ulusal Kongresi", Kürt Enstitüleri, Kürt Enformasyon Büroları, kültür dernekleri, gençlik

---

[31] Avrupa'nın ontolojik güvenlik anlayışına ilişkin bkz. Haluk Özdemir, "Identity and Ontological Security of Europe", **Journal of Modern Science,** Vol 1, No. 3 (2006), ss. 241-272.

örgütleri vs.) sıralanabilir[32]. Örtülü ve dolaylı somut destek sayılabilecek hususlar içindeyse terörist örgüt üyelerine dokunmama ve finansal destek sağlamaya dönük faaliyetlere göz yumma (uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, gasp, soygun, "devrim vergisi" toplama) sayılabilir. Siyasal ve diplomatik destek konusundaysa Kürt sorununun barışçı biçimde çözümüne ilişkin çağrılar önemli yer tutmakta, nadiren de olsa Türkiye'ye yönelik insan hakları bağlamında dolaylı ekonomik yaptırımlar gündeme gelebilmektedir. Örneğin ABD Kongresi'nin insan haklarındaki olumsuzluklar nedeniyle Türkiye'ye yapılan yardımlarda kısıtlamaya gitmesi gibi[33]. Avrupa'daki bölgesel örgütler aracılığıyla da (AK, AGİT, AB ve NGOlar) soruna ilişkin birtakım belgelerin kabulü ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) bazı kararları[34], Kürt hareketine moral diplomatik ve hatta hukuksal destek sağlanması olarak kabul edilebilir.

Bu genel çerçeve içinde Türkiye'nin Batı bağlantısı açısından belirleyici olan ABD ve AB'nin tutumlarına, özellikle son dönemi göz önüne alarak daha yakından bakmak yararlı olacaktır. Zaman zaman farklı birimlerin ve aktörlerin (Pentagon, Dışişleri Bakanlığı, CIA vs.) etkisiyle değişebilen bir tutuma sahip olsa da genel olarak ABD'nin Türkiye'deki Kürt sorununa özellikle 2003 sonrası Ortadoğu genel penceresinin Irak ve Kuzey Irak kısmından baktığı, politikalarını da buna göre düzenlediği söylenebilir. Bu bağlamda ikili ilişkilerde Türkiye'nin hassasiyetleri ve müttefikliğin gereği gibi unsurlar belirleyici olamamıştır. ABD Türkiye'nin Kürt sorununun iç güvenlik tehdidi oluşturduğu görüşünü tam paylaşmadığı gibi, PKK konusundaki güvenlik endişelerine de oldukça pragmatik yaklaşmaktadır. Bu açıdan ABD ilke olarak PKK konusunda Türkiye ile işbirliğini kabul etse de, Türkiye'nin Kürt sorununa siyasal bir açılım getirmesi gerektiğine inanmaktadır[35]. Ayrıca ABD terör konusunda ikircikli bir tavır sergilemekte, kendi çıkarlarını hedef alan terörizmin her türlüsünü kötü ilan ederken, hiç değilse son birkaç yıla değin zımnen PKK'yı Kürt sorunundan açıkça ayırmaktan kaçınmıştır. Çünkü ABD uzun yıllar PKK'nın Kuzey Irak'taki varlığını ve bundan yararlanma umudunu esas alan bir yaklaşım içinde, PKK'yı bilinçli biçimde elinde koz olarak tutmak istiyor gibi bir görünüm vermektedir.

Bu araçsal güdülerle ABD'nin Kürt sorununa karışma düzeyinin yüksek ve etkisi bakımından çok önemli olduğu söylenebilir. Bu karışmanın gizli ve dolaylı somut destek ve nispeten açık ve doğrudan diplomatik moral destek biçimlerini içerdiği görülmektedir. Ama bunlar hiçbir zaman Türkiye'yi gözden çıkartacak düzeyde olmadığı gibi, ABD doğrudan destek konusunda kurulacak her türlü bağlantıdan uzak durmuş, resmi düzeyde PKK'yı terör örgütü olarak nitelemiş, fakat bu terörle mücadele etmek için 2008'e değin destek sağlamaktan da özenle kaçınmıştır. Kürt sorunu konusunda ise Türk hükümetlerine insan hakları ve kültürel haklar konusunda yazılı ve

---

[32] Bkz. Kurubaş, Kürt Sorununun Uluslararası…, op.cit., ss. 136-171; 185-219.
[33] Kurubaş, Kürt Sorununun Uluslararası…, op.cit., *s*s. 237-238.
[34] Belge ve kararlar için bkz. Kurubaş, Kürt Sorununun Uluslararası…, op.cit., ss. 310-347.
[35] William Park, "**Turkey, Northern Iraq and the Kurdish Problem", Regional in/security: Redefining Threats and Responses,** Eds. M.Aydın, Ç.Erhan, S.Açıkmeşe, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2007, s. 213.

sözlü çağrılarda bulunmakla yetinmiştir[36]. Kısacası ABD'nin tutumu ikircikli ve pragmatiktir.

AB'nin tutumuna gelince, ABD'nin Kürt sorununu temelde Irak politikasının bir parçası gören yaklaşımının aksine AB sorunu Türkiye politikasının bir parçası olarak görmüştür[37]. Bu nedenle kurumsal olarak AB'nin araçsal olmaktan çok demokrasi, insan hakları ve azınlıkların korunması gibi normatif ilkelerle hareket ettiği söylenebilir. Bu açıdan AB Kürt sorununu açıkça, resmen ve zorlayıcı biçimde Türkiye'deki demokratikleşme ve insan haklarındaki gelişmeleri ölçme göstergelerinden ve dönüştürme araçlarından biri haline getirmiştir[38]. Bunun Türkiye'nin AB'ye üyelik idealiyle yakından ilgili olduğu açıktır. O nedenle Gunter, Türkiye'nin AB üyeliğinin Kürt sorunu konusunda AB'yi tatmin edecek bir çözüm bulunmasına bağlı olduğunu ileri sürmüştür[39]. Öte yandan, AB'nin bu ilkesel yaklaşımına karşın üye ülkeler bu ilkelere ulusal çıkarları doğrultusunda siyasal yorumlar yükleyebilmektedirler. Bu durumda AB üyesi ülkelerin Kürt sorununa yaklaşımlarının ikili ilişkilerde ve sorunlarda Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanma, Ortadoğu politikasında etkinlik kazanabilme ve bu yolla birtakım stratejik kazanımlar elde etme gibi reelpolitik yönlerinden de söz edilebilir[40]. Bu nedenle AB'nin yaklaşımı özde ve görünüşte ilkesel ama uygulamada ortak bir dış politika yokluğunun da etkisiyle zaman zaman pragmatik ve araçsal olabilmektedir. Ama her durumda AB ve üye ülkeler de ABD gibi, Kürt sorunu için siyasi bir çözüm çerçevesinde Kürt kimliğinin tanınmasını ve ifade edilmesi istemekte, bunun terörizmi ve ayrılıkçılığı savunmasız bırakacağına inanmaktadır[41].

Bu genel yaklaşım içinde AB'nin soruna karışması, ortak ve aday ülkelere yönelik etkin biçimde kullandığı "yumuşak güç"ü aracılığıyla yani üyelik, adaylık, ortaklık veya başka faydalardan yararlandırma veya mahrum etme yoluyla olmaktadır. Bu açıdan

---

[36] Geniş bilgi için bkz. Kurubaş, op.cit., ss. 224-243.

[37] Davutoğlu, , op.cit., s. 444.

[38] Bu konuda bkz. Erol Kurubaş, "AB'nin Türkiye'deki Kürtlere Yönelik Politikası ve Demokratikleşmeye Etkileri", **Demokrasi Platformu,** Yıl 1, S.1 (Kış 2005), ss. 187-206.

[39] Michael M. Gunter, "The Continuing Kurdish Problem in Turkey After Öcalan's Capture", **Third World Quarterly**, Vol. 21, No. 5 (2000), s. 862.

[40] Kurubaş, "AB'nin Türkiye'deki Kürtlere Yönelik…", s. 187. AB ülkelerinin PKK'yı terör örgütü olarak nitelemesine karşın, dolaylı desteğini sürdürmesi bu ülkelerin PKK'ya dayanarak bir Ortadoğu politikası geliştirmek istediğini de düşündürmektedir. Çünkü AB ülkeleri Kürtlerin gelecekte olası birtakım kazanımları konusunda tamamen ABD'ye değil, kendilerine de minnet duymalarını istemektedir. O nedenle AB ülkeleri en başarısız oldukları "Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası" alanında bir istisna olarak bu konuda ortak hareket edebilmektedirler. Öte yandan, resmi ve gayrı resmi durum arasındaki çelişki başka nedenlerin yanı sıra AB Komisyon ve Parlamentosu'nun farklı yaklaşımlarından da kaynaklanıyor olabilir. Konsey ve Komisyon daha çok genel olarak tüm vatandaşların kültürel haklarının verilmesine dikkat çekerken, Parlamento'nun son derece sert kararlar alarak Türkiye'yi tutumundan dolayı şiddetle kınadığı ve çözüm için detaylı sayılabilecek önerilerde bulunduğu, parlamenterlerin PKK'lılarla ilişki içinde olduğu görülmektedir. Kurubaş, , op.cit., ss. 191-199.

[41] AB'nin bakış açısı için bkz. Nathalie Tocci, "Conflict Resolution in the Neighbourhood: Comparing EU Involvement in Turkey's Kurdish Question and in the Israeli-Palestinian Conflict", **Mediterranean Politics**, Vol. 10, No. 2 (July 2005), ss. 128.

üyelik şartlarını belirleyen Kopenhag Kriterleri ile üyelik sürecinin getirdiği İlerleme Raporları, AB müktesebatı, Katılım Ortaklığı Belgesi, Ulusal Program, müzakere dosyaları gibi bir dizi belge AB'nin Kürt sorununa ilişkin en etkili karışma ve zorlama araçlarını oluşturmaktadır[42]. 1999'da tam üyeliğe adaylık ve 2005'te tam üyelik müzakerelerinin başlaması kararıyla da AB'nin Kürt sorununa karışma biçimi nispeten daha meşru, açık ve güçlü bir nitelik kazanmıştır. Nitekim 2004 yılına değin daha çok sözlü olarak Kürt sorunuyla ilgilendiği izlenimi veren AB Komisyonu, ilk kez 2004 İlerleme Raporunda azınlıkların kültürel haklarından bahsetmek yerine açıkça Kürtlerin durumunu tartışmıştır[43].

AB Kürt sorununda kimi zaman zorlayıcı, kimi zaman ödüllendirici, kimi zaman da uyarıcı bir güç olarak hareket etmekle birlikte soruna daha doğrudan karışabileceği farklı müdahale seçeneklerinden kaçınmış, bunun yerine yapısal müdahalelerle (insan hakları ihlallerinin giderilmesi, kültürel hakların korunması, demokratik yönetimin güçlendirilmesi gibi) sorunun çözülebileceğini düşünmüştür[44]. Bu çerçevede AB bazı anayasa ve yasa hükümlerinin değişmesini sağlayarak Kürt sorununun siyasal zeminini güçlendirmiş, Tank'ın ifadesiyle AB'nin bu yaklaşımı güvenlikleştirilmiş (*securitised*) bir alan olan Kürt sorununu gittikçe güvenlik konusu olmaktan çıkartmıştır (*desecuritisation*)[45]. Türkiye'nin birçok reform paketini kabul ederek yasal düzenlemelere gitmesi de bu etkinin düzeyini göstermektedir. AB'nin bu tutumuyla Kürt sorununda tüm diğer aktörlerden daha etkili ve önemli bir üçüncü taraf rolü oynadığı açıktır.

Ortadoğulu komşu ülkelerin Kürt soruna yaklaşımına gelince, burada rol oynayan temel etmenin realist güç ve çıkar politikaları olduğu görülmektedir. Ortadoğu politikasının Batı'dan farklı olarak kimlik, güvenlik ve istikrar sorunundan kaynaklanan anarşik niteliği aslında hemen tüm komşu ülkelerin sorunlu ilişkilerinden dolayı birbirlerine karşı çeşitli mezhepsel ya da etnik grupları ve örgütleri birer araç olarak kullanmalarına yol açmıştır. Bu açıdan Ortadoğulu komşular genellikle Türkiye ile ilişkilerinde bir koz elde edebilmek için Kürt sorununa değil Kürtlere ilgi göstermiş, bu bağlamda daha ziyade PKK üzerinden politikalar geliştirmişlerdir. Bu politika 1990 sonlarına değin Suriye, İran ve Irak'ın Türkiye'ye karşı PKK'yı açıkça kullanması biçiminde olmuştur. Ortadoğulu komşuların Türkiye'yle genelde iyi olmayan ve hatta sorunlu ilişkileri söz konusu desteğin resmen inkâr edilmekle birlikte yüksek düzeyde, açık ve doğrudan olmasına yol açmış, böylece Türkiye'ye yönelik açıkça bölücü ve yıkıcı gizli faaliyetleri destekleyerek içişlerine müdahale düzeyine ulaşmıştır. Bu destek 1980 başlarından 1990 sonlarına değin yaklaşık 20 yıl boyunca PKK'nın ülke topraklarında üs ve kamp kurmasına izin verilmesi, istihbarat ve silah temini de dâhil

[42] AB'nin etki biçimleri için bkz. Çelik and Rumelili, s. 207.
[43] Çelik and Rumelili, , op.cit., ss. 209-211.
[44] Çelik and Rumelili, , op.cit., s. 214.
[45] Pınar Tank, "The Effects of the Iraq War on the Kurdish Issue in Turkey", **Conflict, Security & Development**, Vol 5, No. 1 (April 2005), s. 70.

her türlü lojistik ve maddi imkân sağlamayı içeren "somut destek"in değişik biçimlerinde olmuştur[46].

Ancak 1998'den itibaren Suriye'nin, 2003'te de ABD'nin Irak'a yerleşmesiyle Irak ve İran'ın PKK'yı Türkiye'ye karşı araç olarak kullanma politikasından zorunlu olarak vazgeçmeleriyle beraber Kuzey Irak ve buradaki Kürtlerin tutumu daha fazla önem kazanmış ve Türkiye'ye yönelik tehdit buradan gelmeye başlamıştır. Bu açıdan burada özellikle Iraklı Kürtlerin Türkiye'deki Kürt sorununa yaklaşımını netleştirmek yerinde olacaktır.

Kuzey Irak'taki aktörlerin temel öncelikleri 2003 Irak işgaliyle yakaladıkları ayrı yönetim kurma konusundaki tarihsel fırsatı en iyi şekilde değerlendirmek ve Irak'ta istikrar sağlanmadan en üst düzeyde kazanımlar elde etmektir. Bununla birlikte, Kuzey Iraklı liderler Türkiye'deki soruna ve özellikle PKK'ya kimi zaman etnik akrabalık nedeniyle (etnopolitik açıdan), kimi zaman da Türkiye'nin Kuzey Irak politikası nedeniyle (reelpolitik açıdan) ilgi duymuşlardır. Fakat Kürt liderlerin bakış açılarında çeşitli farklılıklar da göze çarpmaktadır. KDP lideri ve kuzeydeki yönetimin başkanı durumundaki Mesut Barzani idealist bir duygusallık içinde Kuzey Irak'taki sürecin duruma göre bağımsızlığa kadar gidebileceğini düşünmesinden dolayı, Türkiye'nin içişlerine yönelik etnopolitik söylemlere yer vererek[47] Türkiye'nin bu sürece engel olma çabasını caydırabileceğini ummaktadır. KYB lideri ve Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani ise reelpolitik bir yaklaşımla bağımsızlık gerçekleşse bile bunun Türkiye ikna edilmeden sürdürülebilir olmadığını gördüğünden daha temkinli bir tutum sergilemektedir.

Her halükarda Barzani ekolünün daha etkili olduğundan hareketle Iraklı Kürtlerin ABD desteği ve koruması altında fazlasıyla idealize olmaları, devlet geleneğinden yoksunlukları, korkuları ve hırsları gibi duygusallıklarla Türkiye'deki Kürt sorununu etkileme kapasitelerinin olduğunu göstermeye çalıştıkları ve Kürt hareketini destekledikleri söylenebilir. Böylece Türkiye'deki Kürt sorununa karışan Iraklı Kürtler bir yandan PKK'yı kollamakta (somut lojistik ve maddi destek), öte yandan Türkiye'ye yönelik sorunu askeri değil barışçı siyasal araçlarla çözme yönünde söylemler geliştirmektedirler (yaygın siyasal ve diplomatik destek). Çünkü Iraklı Kürtler Türkiye'deki Kürt hareketinin temel ideallerini yani Kürtlerin self-determinasyon hakkı olduğu düşüncesini paylaşmakta, en azından kültürel ve idari özerkliği hak ettiklerini düşünmektedirler. Bu nedenle de PKK'yı terör örgütü olarak nitelendirmemektedirler.

---

[46] Geniş bilgi için bkz. Kurubaş, , op.cit., ss. 280-307.

[47] Barzani 26 Şubat 2007'de, "*İran ve Türkiye, Kürtlerin bağımsız bir devlete sahip olma hakkı olduğu fikrine alışmalı*" ifadesini kullanarak Türkiye'deki Kürt sorununun PKK'dan ibaret olmadığını, bu sorunun sadece siyasi ve barışçıl yöntemlerle çözebileceğini söylemiş; 1 Mart 2007'de "*Türkiye'deki Kürtlerin de kendi kaderlerini belirleyeceklerini, Türkiye'nin askeri yöntemlerle bu sorunu çözemeyeceğini ve siyasal çözüm bulması gerektiğini*" belirtmiştir. "Barzani: Türkiye'deki Kürt Sorununun Askeri Çözümü Yok", **Milliyet,** 1 Mart 2005, <http://www.milliyet.com.tr/2007/03/01/son/sondun16.asp>, "Barzani: Ne PKK'ya dokunurum, ne sınır ötesi operasyonu kabul ederim", **Radikal,** 27 Şubat 2007, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=214159>

Sonuçta, AB faktörü Türkiye'deki Kürt sorununu ne kadar güvenlikleştirilmiş alan olmaktan uzaklaştırıyorsa, Kuzey Irak faktörü de o kadar güvenlikleştirilmiş alana dönüştürmektedir.

Yabancı aktörlerin Kürt sorununa karışma düzeyleri, biçimleri, nedenleri ve Türkiye'nin tutumuna etkisiyle destek düzey ve biçimleri daha açık biçimde aşağıdaki tablolardaki gibi özetlenebilir.

Tablo 1: Yabancı Aktörlerin Kürt Sorununa Karışma Düzeyi ve Etkisi

KARIŞAN YABANCI AKTÖRLER	KARIŞMA DÜZEYİ	KARIŞMA BİÇİMİ	KARIŞMA NEDENİ	TÜRKİYE'NİN TUTUMUNA ETKİSİ
Ortadoğulu Komşular (Suriye, Irak, İran)	Yüksek ve doğrudan	PKK'ya somut destek	Reelpolitik	Askeri/güvenlik önlemlerine zorlayıcı
Akraba Topluluklar (Irak, İran ve Suriye Kürtleri)	Yüksek ve doğrudan	PKK'ya somut destek	Etnopolitik ve reelpolitik	Askeri/güvenlik önlemlerine zorlayıcı
Diğer komşular (Yunanistan, Ermenistan, SSCB/Rusya)	Orta ve dolaylı	PKK'ya somut destek	Reelpolitik	Askeri/güvenlik önlemlerine zorlayıcı
ABD, Avrupalı Devletler ve AB	Yüksek ve dolaylı	Kürtlere siyasal-kültürel destek, PKK'ya göz yumarak dolaylı somut ve moral destek, Türkiye'ye karşı resmi açıklama ve barış çağrısı,	Araçsal ve kısmen ilkesel	Siyasal çözüm ve reforma zorlayıcı
Bölgesel IGOs (AK, AGİT)	Orta ve doğrudan	Kürtlere hukuksal destek Resmi açıklamalarla barışçı çözüm ve reform çağrısı ile çeşitli resmi belge ve mahkeme kararları	İlkesel (insan hakları ve kültürel haklar)	Hukuksal Reformlara Zorlayıcı
BM ve NATO	-	-	-	Etkisiz
NGOs (Uluslararası Af, Helsinki Watch vs.)	Yüksek - doğrudan	Açıklama ve raporlarla kamuoyu oluşturma	İlkesel (insan hakları ve kültürel haklar)	Etkisiz

Tablo 2: Yabancı Aktörlerin Kürt Hareketine Destek Düzeyi ve Biçimleri

KARIŞAN YABANCI AKTÖRLER	SOMUT DESTEK DÜZEYİ/ BİÇİMİ	DİPLOMATİK-SİYASAL DESTEK DÜZEYİ/ BİÇİMİ	HUKUKSAL DESTEK DÜZEYİ/ BİÇİMİ	TÜRKİYE'YE TEMEL ETKİSİ
Ortadoğulu Komşular (Suriye, Irak, İran)	Resmen Gizli-Yüksek/ her türlü maddi ve lojistik destek	Düşük/ilgilenme	-	Ulusal güvenliğe tehdit/ülkesel bütünlüğe tehdit
Akraba Topluluklar (Irak, İran ve Suriye Kürtleri)	Resmen Gizli-Yüksek/ her türlü maddi ve lojistik destek	Yüksek/ Self-determinasyon hakkı olarak görme	-	Ulusal güvenliğe tehdit/ Pankürdist tehdit algılaması
Diğer komşular (Yunanistan, Ermenistan, SSCB/Rusya)	Resmen Gizli-Yüksek/lojistik	Düşük/ ilgilenme	-	Ulusal güvenliğe tehdit/ulusal çıkarlara tehdit
ABD, Avrupalı Devletler, AB	Açık-Düşük/, dolaylı lojistik destek	Yüksek/ Moral destek, sözlü açıklama ve dolaylı raporlarla diplomatik baskı	AB müktesebatına uyum çerçevesinde yüksek	İttifak ilişkilerine tehdit/Sevr algısı
Bölgesel IGOs (AK, AGİT)	-	Yüksek/ çözüm için çağrı ve resmi raporlar	Yüksek/insan hakları ve kültürel haklara ilişkin resmi belgeler, mahkeme kararları	Batılılaşma idealine tehdit
BM ve NATO	-	-	-	-
NGOs (Uluslararası Af, Helsinki Watch vs.)	-	Yüksek/ moral destek, çözüm için çağrı ve resmi raporlar	Yüksek/rapor yayınlama	Uluslararası imaja tehdit

Kürt Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri

Türk Dış Politikasının Genel Vizyonuna Etkileri

Kürt sorunu Türk dış politikasının genel vizyonunda birtakım zıtlıklar ve zorluklar meydana getirmiştir (Bkz. Tablo 3). Öncelikle Kürt sorununun Türk dış politikasında hâkim olan realist anlayışın[48] Soğuk Savaş sonrası dönemde yeniden üretilmesine yol açtığı söylenebilir. Çünkü Kürt sorununun PKK ile özdeşleştirilerek temelde bir güvenlik sorunu olarak görülmesi, Soğuk Savaş koşullarında benimsenen dış tehdit kaynaklı ve güvenlik eksenli dış politika anlayışının iç tehdit kaynaklı olarak devam ettirilmesi anlamına gelmektedir. Kuzey Irak'taki gelişmeler ve yabancı aktörlerin soruna yüksek düzeyde karışması Türkiye'nin tarihten beslenen bölünme korkusunu kışkırtarak bu anlayışı daha da güçlendirmiş ve gerekçelendirmiştir. Bu güvenlik sorunu, Türk dış politikasının daha içe dönük bir eksene oturmasına, başka etkenlerin de yardımıyla[49] karar alma mekanizmalarında ordu etkisinin artmasına ve gerek Batıyla gerekse komşularla ilişkilerde karşılıklı kuşku ve güvensizliğin sürmesine, yani bölgesel düzeyde güvenlik tüketimine yol açmıştır. Bunun sonucu olarak Türkiye, dışarıyı öncelikle güvenlik konseptiyle algılayan, dışa açılma, büyüme ve etkinleşme potansiyellerini iç güvenlik kaygılarıyla harcayan bir ülke durumuna gelmiş, bir bakıma "güvenlik açmazı"na düşmüştür.

Öte yandan, Kürt sorunu iç-dış politika bağlantısı oluşturmakla, iç güvenlikle dış güvenliği birbirine eklemleyerek iç-dış politika ayrımına dayalı anlayışı gittikçe geçersiz hale getirmiş, yani Türk dış politikasını realizmin öngördüğü iç-dış politika ayrımından uzaklaşmaya itmiştir. Bu durum, Türkiye'nin dış politikasını sadece fiziksel güce dayalı güvenlikleştirilmiş bir yüksek politika alanı olmaktan çıkartmış ve Kürt sorununun kimlik ile güvenlik arasında kurduğu güçlü bağ Türk dış politikasının realist anlayışla yürütülmesini gittikçe zorlaştırmıştır.

Böylece Kürt sorunu bir yandan Türk dış politikasında uzun yıllar benimsenmiş olan ve dış politikada güç ilişkilerini ön plana çıkaran realist anlayışı yeniden üretmiş, öte yandan özellikle AB bağlantısının da bir sonucu olarak 1990 sonrası gelişen ortama daha uygun düşen ve dış politikayı sosyal ilişkilere dayandıran inşacı (*constructivist)* anlayışa[50] uyum sağlamayı zorlaştırmıştır. Bu bir bakıma Türk dış politikasının bu iki anlayış arasında sıkışıp kalması demektir. Zaten ileride değinilecek olan Kürt sorunu nedeniyle Avrupa ile ikili ilişkilerin sorunlu hal almasının, bölgesel birtakım fırsatların

---

[48] Bkz. Ramazan Gözen, "Türk Dış Politikasında Vizyon ve Revizyon", **Demokrasi Platformu**, No. 4 (Güz 2005), ss. 43-47.

[49] Bkz. Baskın Oran, "Giriş: Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği", **Türk Dış Politikası C. I (1919-1980),** Ed. Baskın Oran, 2.b., İstanbul, İletişim Yay., 2003, ss. 85-88.

[50] İnşacı yaklaşım, uluslararası politikanın sosyal yapı ve aktörler arasındaki karşılıklı etkileşimin yani sosyal ilişkilerin ürünü olduğunu ileri sürer. Sosyal ilişkilerin güç ve çıkar ilişkilerinden önce gelerek çıkarları belirlediğini ve uluslararası normları ürettiğini, bunların da sadece düzenleyici değil inşa edici olduğunu belirtir. Bu konuda bkz. Alexander Wendt, **Social Theory of International Politics***,* Cambridge, Cambridge University Press, 1999; Alexander Wendt, "Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics", **International Organization**, Vol. 46, No. 2 (1992), ss. 391-425.

yeterince değerlendirilememesinin ve dış politikada birtakım çelişkili durumların ortaya çıkmasının temel nedeni dış politikada benimsenecek temel vizyonun ve anlayışın ne olması gerektiği konusunda yaşanan kararsızlıktır. Türkiye'nin genel olarak realist dış politikalar alanı olmayı sürdüren Ortadoğu ile inşacı dış politikalar alanına dönüşen Avrupa arasında kalan coğrafyası ve ulusal kimliği ile özel olarak Kürt sorununun hem realizme zorlayan PKK kaynaklı terör (güvenlik) boyutu, hem de inşacılığa zorlayan etnik kaynaklı kimlik boyutu bu kararsızlığı ve gerilimi güçlendirmiştir. Bu kararsızlık ve gerilim, özellikle dış politika karar alma mekanizmasında gelenekselci (bürokrasi) ve değişimci (hükümetler) karar alıcılar ve uygulayıcılar arasında da sorunlara yol açmıştır. Nitekim farklı eğilimlerdeki başbakanların çeşitli dönemlerde Kürt sorununa ilişkin söylem düzeyindeki açılımları[51] özellikle askeri bürokrasi tarafından hoş karşılanmamıştır.

Ayrıca Kürt sorununun etkisiyle sürdürülen ve Batı ile anlaşmazlıklara yol açan realist vizyon Türkiye'yi Batılılaşma hedefinden uzaklaşarak askeri açıdan güçlü olma ve sınır ötesinde güç politikalarıyla (*hard power*) etki alanları oluşturma hedefine kaydırmaktadır. Bu kayma, Türkiye'nin Batı'daki imajını ve Batı bağlantısını olumsuz etkilemektedir[52]. Çünkü özellikle Avrupa'nın temel dış politika vizyonunda realizm etkisini gittikçe yitirmekte, fiziksel güç politikaları yerini yumuşak güçle (*soft power*) nüfuz politikalarına bırakmaya başlamıştır. Neticede bu vizyon sorunu Türk dış politikasının temel ilkelerinden biri olan Batıcılığı ciddi anlamda zedelemiştir.

Sonuç olarak Kürt sorunu, Türkiye'nin içe kapanarak yeni döneme ilişkin vizyon geliştirmesini engellemiş, bu ise yeni uluslararası ilişkiler anlayışına uyum sağlayamama ve dışarıyı algılayamama ya da eksik algılamaya neden olarak dış politikanın yönünde kararsızlık ve belirsizliklere yol açmıştır.

Türk Dış Politikasının Dayandığı İç Dinamiklere Etkisi

Kürt sorununun Türk dış politikasının iç dinamiklerine etkisi öncelikle ulusal kimlikte kendini göstermiştir (Bkz. Tablo 3). Bu sorunun ulusal kimlikte meydan getirdiği tahribat açıktır. Atatürk milliyetçiliğinin gereği olan Türk ulusal kimliğinin farklılıkları içine alarak birlik sağlama anlayışı, Kürt sorunu yüzünden hiç değilse toplumsal düzeyde bir algı olarak gittikçe farklılıkları dışlayarak birlik sağlama anlayışına dönüşmüştür. Bu dönüşümün içeride dayanışmayı artırmadığı kesindir. Hâlbuki bir devletin dışarıya sağlıklı biçimde yönelebilmesi ancak içeride güçlü bir dayanışma olduğu takdirde mümkündür. Bu nedenle ulusal kimliğin rol oynadığı her dış politika alanında sorunlar yaşanması kaçınılmazdır.

PKK'nın yabancı desteğini arkasına alarak sınır ötesinden ülke bütünlüğünü tehdit eden eylemler gerçekleştirmesi ve Kürtlere ilişkin birtakım taleplerde bulunması,

---

[51] Özal cumhurbaşkanıyken "kendi kanında Kürtlük olduğu"ndan, 1992'de Demirel başbakanken "Kürt realitesini tanımak"tan, 1993'te Başbakan Çiller "Bask modeli"nden, 1999'da Başbakan M. Yılmaz "AB'ye giden yolun Diyarbakır'dan geçtiği"nden ve 2005'te Başbakan Erdoğan, "Devletin geçmişte Kürtlere yönelik bazı hatalı politikaları olabileceği"nden söz etmiş ve kültürel haklar konusunda bazı sözler vermişlerdi.
[52] Gözen, , op.cit., s. 50.

kamuoyunda bir bütün olarak Kürtlerin iç ve dış ulusal güvenlik tehdidi olarak algılanmasına (sadakat sorunu) yol açmıştır. Bu bağlamda siyasallaşan Kürtlerin de ulusal kimlikten ayrı bir kimlik dile getirmeleriyle başlayan tartışmalar (aidiyet sorunu), dış politikanın dayandığı ulusal birlik ve beraberliği, dinamizmi ve enerjiyi, ulusal morali ve gücü zayıflatmış, Kürt sorunu üzerinden algılanan tüm dış tehditlerin doğrudan ulusal birlik ve beraberliğe ve ülkesel bütünlüğe yönelik olduğu kaygısını doğurmuştur. Bu durum, genel olarak içeride etnokültürel farklılıklarını korumak isteyen tüm topluluklara ve dışarıda onların akraba devletlerine veya akraba topluluklarını barındıran devletlere, hatta bu farklılıkları dile getiren tüm yabancı aktörlere karşı özel hassasiyetlerin oluşmasına, bunlarla güvensizlik zemininde ilişkiler kurulmasına yol açmıştır. Dahası, söz konusu devletlerin ve toplulukların da kimi zaman art niyetli çabaları ve durumdan yararlanma politikaları bu hassasiyetlere haklılık ve ivme kazandırmıştır. Fakat bu hassasiyetler bir yandan içeride sürekli birlik ve bütünlük vurgusunun yapılmasına, öte yandan Türkiye'nin kendisini bölmeye çalışan düşmanlarla çevrili mutlak bir güvensizlik ortamında yaşadığı algısına yol açmaktadır. Sonuçta bu durum özgüven sorunu nedeniyle hem Türkiye'nin dünyadaki küreselleşme eğiliminin tersine içe kapanması, hem de uluslararası alanda etkisizleşmesi anlamına gelmektedir.

Ayrıca Kürt sorunu ulusal birlik ve beraberlik konusunda yaşanan korkular nedeniyle iç güvenlik ile dış güvenliğin iç içe geçmesine yol açmakta, dolayısıyla kimi zaman yapılan dış eylemler ya da dışarıda yaşanan gelişmeler içeride güvensizliğin artmasına neden olmaktadır. Örneğin sınır ötesi operasyonlar ya da Kuzey Irak'taki yapılanmaya karşı tutum içeride kimi Kürt kökenli vatandaşlar nezdinde olumsuz algılanabilmektedir. Benzer biçimde devlet açısından da Kuzey Irak'ta yaşanan gelişmelerin ortaya çıkardığı dış güvenlik tehdidi esasen iç güvenlik sorunundan dolayı önemsenmektedir. Bu nedenle Lundgren'in de dediği gibi Kuzey Irak'ta olanlar Ankara için bir dışişleri sorunu olmayıp iç politikayla yakından ilgilidir[53].

Yine Kürt sorununun ulusal birlik üzerindeki olumsuz etkileri zaman zaman dış politika eylemlerinin dayandığı ulusal çıkarları da tartışmalı hale getirmektedir. Çünkü Kürt sorununun meydana getirdiği kimlik krizi ulusal çıkarların olabildiğince rasyonel belirlenmesi sürecini olumsuz etkilemekte, hatta bazen ulusal çıkarın gerçekte ne olduğunu belirsizleşmektedir. Örneğin Şubat 2008'de yapılan kapsamlı Kuzey Irak operasyonu konusunda TBMM'de grubu bulunan DTP'nin olumsuz tutumu ve tepkisi teorik olarak dış politika eyleminin dayandığı ulusal çıkar tanımlamasının ulusal uzlaşının ürünü olduğu varsayımını hiç değilse uluslararası alanda tartışmalı hale getirdiği gibi içeride de bu dış politika eyleminden dolayı üstlenilmesi gereken riskleri artırmıştır.

Bundan başka Türkiye'nin, Kürtlerin varlığı ve PKK'nın eylem ve dış ilişkilerinden dolayı maruz kalabileceği veya algılayacağı pan-Kürdizm tehdidi, Türk dış politikasında tepkisel bir pan-milliyetçi eğilime veya davranışa da yol açabilir. Bu nedenle Kerkük üzerindeki tartışmalar dikkate değerdir. Iraklı Kürt liderlerin bir yandan

[53] Lundgren, op.cit., ss. 11-12.

Türkiye'deki Kürt sorununa yönelik kışkırtıcı açıklamaları, öte yandan Kerkük'ü bölgesel yönetime katma çabaları zaman zaman kamuoyunda polemik düzeyinde de olsa buradaki hak iddialarının dile getirilmesine neden olmaktadır. Bu ise, içeride ulusal kimlik ve aidiyet tartışmalarını alevlendirerek ulusal kimlik üzerinde Türk-Kürt farklılığı algısını güçlendirmekte, dışarıda Türkiye'nin yayılmacı emelleri varmış gibi bir imaj doğmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak, Kürt sorunu ulusal kimlik ve sosyopolitik istikrar bağlamında hem bazı dış politika eylemlerinin içeriyi hem de içerinin bazı dış politika tercih ve davranışlarını olumsuz etkilemesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca ulusal kimlikle ulusal çıkarların korunması arasındaki bağ nedeniyle de Türk dış politikasını bu alandaki zorluklarla da baş etmeye mecbur etmiştir.

Türkiye'nin Doğu ve Batı Bağlantısı ile İkili İlişkilerine Etkileri

Kürt sorununun Türk dış politikasındaki en açık etkisi Türkiye'nin gerek Batılı müttefikleriyle gerekse Ortadoğulu komşularıyla ilişkilerinde görülmektedir (Bkz. Tablo 3). Türkiye'nin Batı bağlantısı açısından Kürt sorunu çatışma değilse bile hem ittifak ilişkilerini zedeleyen (özellikle ABD ile) hem de sağlıksız bir diyalogun yaşanmasına sebebiyet veren (özellikle AB ile) bir anlaşmazlık faktörüdür. Bu, bir yandan Batı ile ilişkilerin bozulmasına ve Batı bağlantısının zayıflamasına, öte yandan Batı'ya karşı bir zafiyet noktasının doğmasına ve Türkiye'nin yoğun Batı baskısına maruz kalmasına yol açmaktadır. Çünkü Türkiye'nin dış politikasında Batıcılığı varoluşsal bir zorunluluk ve temel bir ilke olarak görmesi, Kürt sorununu Batı ile ilişkilerin bir fonksiyonu haline getirmekte, bu ise sorunun çözümü için birtakım reformlar yapılmasını sağlamakla birlikte Türkiye'nin hem dış tehdit algısını güçlendirmekte hem de dış politikada imkân ve yeteneklerini daraltmaktadır. Batılı ülkelerinin olumsuz Türkiye algısı nedeniyle Kürt hareketine ve PKK terörüne verdikleri dolaylı destek Türkiye'nin tarihten beslenen olumsuz Batı algısıyla birleşince ikili ilişkiler olumsuz etkilenmekte, taraflar arasında güven bunalımı ve inandırıcılık sorunu doğmaktadır. Bir başka ifadeyle Kürt sorunu, Türkiye'nin Batılı değerleri benimseme konusundaki inandırıcılığını, Batılı ülkelerin tutumu da Türkiye'nin müttefiklerine güvenini sarsmaktadır. Bu bağlamda Kürt sorunu, Türkiye'nin kendi güvenlik kaygılarıyla Batınınkiler arasında kurulan bağlantıyı koruma anlayışına darbe vurarak ittifak ilişkilerini hem zedelemekte hem de yapısal olmaktan çok konjonktürel niteliğe büründürmektedir.

PKK ve Kuzey Irak bağlamında Türkiye ile ABD arasındaki ittifak ilişkisinin seyri buna iyi bir örnek teşkil etmektedir. Özellikle 2003'te Irak'ın işgali sürecinde ABD'nin Kuzey Irak ve PKK politikaları Türkiye'nin ulusal güvenliği ve çıkarları açısından birtakım olumsuzlukları beraberinde getirmiş, tarafların bölgeye ilişkin çatışan çıkar tanımlamaları[54] ittifak ilişkisini zedelemiştir. Irak işgali öncesi 1 Mart Tezkeresinin TBMM tarafından reddi, işgal sürecinde ve sonrasında ABD'nin Iraklı Kürtleri kendine dayanak yaparak buradaki yapıyı güçlendirmesi, ardından Türkiye'yi bu bölgeden uzak

[54] Bazıları için bkz. Park, op.cit.,s. 219.

tutma çabaları ve hatta PKK'yı kendi politikalarına uygun biçimde kullanma arayışı (İran'a karşı PJAK), ilişkileri tam anlamıyla çıkmaza sokmuş, hatta Türkiye'nin PKK'ya karşı yapacağı olası sınır ötesi operasyonlarda Türk ve Amerikan askerlerinin karşı karşıya gelebileceği üzerinden senaryolar bile üretilmiştir. Yani ABD, Türkiye'nin PKK konusundaki güvenlik endişelerini önemsemediği ve Kürt sorununa PKK üzerinden bakarak terör konusunda ikircikli bir tutum sergilediği algısına neden olarak Türkiye nezdinde inandırıcılığını yitirmiş, PKK ve Irak Kürtleri üzerinden geliştirdiği politikalar yüzünden de açıkça tehdit olarak görülmüştür. Fakat iki tarafın rasyonel yaklaşımı sonunda ABD'nin PKK konusunda mümkün mertebe diplomatik yollarla oyalama, mümkün olmadığı yerde ortak hareket etme politikası, Türkiye'nin de PKK konusundaki hassasiyetini göstermekle beraber ABD'yle birlikte hareket etme çabası sayesinde ilişkiler kopmamış ve daha sonra varılan mutabakatlarla 2008'de kısmen de olsa işbirliği mümkün hale gelmiştir[55]. Dolayısıyla 2003-2008 arasında yaşanan olaylar ve ABD'nin Türkiye'nin en büyük beka sorunu karşısındaki tutumu Kürt sorununun iki müttefik arasındaki ilişkileri ne kadar kırılgan bir zemine kaydırdığını ve esasen ilişkilerin müttefikliğin gerektirdiği ilkelerden çok reelpolitiğin gerektirdiği konjonktüre göre şekillendiğini göstermesi açısından öğreticidir. Daha da ilginç olanı ise, ABD'nin bu süreçte izlediği politikaların Türkiye'deki bölünme korkusuyla birleşince Türkiye'nin bu en büyük ve önemli müttefikinden varlığına yönelik ciddi bir tehdit algılamasına yol açmış olmasıdır.

Kürt sorunu "çıkar çatışmaları"ndan dolayı Türkiye'nin Batı'yla "ittifak ilişkilerini" zedelediği gibi, taraflar arasında uluslararası değerler, özellikle devlet, ulus, egemenlik, yönetim anlayışı gibi daha temel konulardaki "zihniyet farklılığı" nedeniyle de sağlıksız bir diyalogun yaşanmasına yol açmıştır. Türkiye'nin mutlak Batıcı dış politikasıyla (ki bu Türkiye'yi Batı'nın Kürt sorununa ilişkin taleplerini karşılamaya zorlamakta) Kürt sorununa çözüm üretemeyen iç politikası (ki bu Batılıların taleplerinin karşılanmasını engellemekte) arasındaki gerilimden de beslenen bu sağlıksız diyalogun temel nedenlerden biri dışarıyı algılamadaki ve dış politika anlayışlarındaki farklılaşmadır. Daha önce belirtildiği gibi, Türkiye esasen Kürt sorunu ve PKK yüzünden doğusundan algıladığı tehditlerin ve statükocu geleneğin etkisi altında dış politikaya ve ikili ilişkilere halen realist perspektiften bakmakta, devleti dış politika yapan, yürüten tek aktör olarak görmekte, devlet içi yapısal sorunların dış ilişkiler çerçevesinde tartışılmasını bir müdahale olarak algılamakta, sosyopolitik yapının değiştirilmesine ilişkin her türlü talebe karşı çıkmaktadır. Hâlbuki Batı, özellikle AB, kendisiyle sıkı ilişki içindeki ülkelerin içyapısal sorunlarını dış ilişkilerin bir parçası olarak görmekte ve onları yapısal olarak değişime zorlamaktadır.

Bu anlayış farklılıkları, özellikle AB'ye katılım çerçevesinde Kürt sorunu bağlamlı tartışmalarda kendini göstermekte, böylece Kürt sorunu, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin bozulmasında da birinci derecede etkili olmaktadır. Aslında Kürt konusu Türkiye-Avrupa ilişkilerinde yaklaşık 20 yıldır doğrudan olumsuz etken olarak rol oynamış ve ilişkilerdeki tüm siyasal sorunları birbirine eklemlemiştir. Çünkü sorunun

---

[55] Gelişmeler için bkz. Tank, op.cit.,ss. 77-79.

güvenlik ve kimlik gibi iki önemli yönünün varlığı Türkiye'ye ilişkin ulus-devlet yapısı ve ulusal kimlik tartışmalarını beraberinde getirmiş, AB de Kürt sorununa bakarak demokrasi ve insan hakları açısından Türk ulusal kimliği, ulus-devlet anlayışı, üniter yapı gibi Türkiye'nin felsefi temellerini sorgulamaya ve eleştirmeye başlamıştır. Bununla birlikte, daha önce belirtildiği gibi, AB'nin Kürt sorununu Türkiye'deki demokratikleşme ve insan haklarındaki gelişmeleri ölçme araçlarından biri haline getirmesi, Türkiye'de AB'nin insan hakları ve demokrasi adı altında dolaylı da olsa PKK'yı destekleyerek Türkiye'yi bölmeye çalıştığı yönünde güçlü bir algının oluşmasına yol açmıştır[56]. Ayrıca AB kurumları arasındaki farklı üslup ve yaklaşımlar da AB'nin Türkiye'deki Kürt sorununa ilişkin tutumu konusunda kafaların karışmasına ve ikiyüzlü bir politika benimsendiği inancına neden olmuştur. Bu algı ve inançlar AB ülkelerinde yıllarca PKK'nın faaliyetlerine göz yumulmasının ve tarihsel önyargıların da etkisiyle ilişkilerdeki inandırıcılık sorunu ve güven bunalımını derinleştirmiştir. Yani AB Türkiye'yi reformlar konusundaki isteksizlik ve uygulamadaki sorunlardan dolayı[57] güvenilmez bulurken, Türkiye de AB'nin tam üyelik için değil istikrarsızlaştırmak için reform dayatması yaptığını düşünmüştür. Böylece Türkiye AB'den gelen her türlü talebe kuşkuyla bakarken, AB de Türkiye'ye karşı benzer kuşkuları beslemiştir. Bu ise sağlıksız bir ilişki ve "diyalog" anlamına gelmekte, katılım ilişkisinde sorunlara yol açmaktadır. Kürt sorunu bu şekilde güven bunalımı yaratmanın yanısıra ikili ilişkilerde AB'ye taktiksel bir koz verilmesi anlamına da gelmektedir. Türkiye'yi ne içine almak ne de dışarıda bırakmak isteyen AB, Kürt sorunu sayesinde yaptığı eleştiri ve önerilerle bu politikasını sürdürebilmektedir. Türkiye'nin AB'nin elinden bu kozu alacak açılımlar yapmaması AB'nin işini daha da kolaylaştırmakta, bu aracı sürekli işlevsel kılmaktadır.

Kısacası, Türkiye'nin Batı bağlantısının iki ayağını oluşturan ABD ve Avrupa (AB) Türkiye'yi Batılılaştırmak (demokrasi gibi Batılı değerlere sahip kılmak) için Türkiye'nin en çok korktuğu araçları –PKK ve Kürt sorunu- kullanmaya kalkınca hem ikili ilişkiler büyük bir yara almakta, hem de Türkiye demokratikleşme yerine, gittikçe güvenlik devletine dönüşmekte, hatta kimi zaman Batı'ya alternatif arayışlara yönelmektedir.

Kürt sorunu Batı bağlantısında oluşturduğu bu tahribatın yanısıra Ortadoğulu komşularla ilişkilerde de açık bir çatışma unsuru olup hem Türkiye'nin doğusundaki tehdit ve riskleri artırdığı için zaten zayıf olan doğu bağlantısını daha da zayıflatarak kaygan ve güvensiz bir zemine taşımakta, hem de Türkiye'yi daha fazla "güvenlikleştirilmiş bir dış politika alanı" olan Ortadoğu politikasının içine çekmektedir.

Ortadoğu ekseninde Kürt sorununun Türk dış politikasındaki etkilerine bakıldığında her şeyden önce bu bölgeden algılanan ulusal güvenliğe yönelik tehditleri artırdığı belirtilebilir. Bu tehditlerin altında yatan olgu bir yandan PKK'nın komşu ülkelerde konuşlanmış olması ve dolayısıyla buralardaki aktörlerce bir koz olarak

---

[56] Ümit Özdağ, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Jeopolitik İnceleme**, Ankara, ASAM, 2002, s. 56.

[57] Park, op.cit., s. 213.

kullanılması[58], öte yandan Kuzey Irak'taki gelişmelerin Türkiye'deki Kürtler üzerine olası etkilerinden duyulan endişelerdir. Özellikle son yıllarda yaşanan gelişmelerle ikinci hususun daha fazla önem kazandığı açıktır. Türkiye Kuzey Irak'taki gelişmeleri Kürtlerin bağımsızlaşma çabası olarak algılamakta, uzun vadede toprak bütünlüğüne yönelik bir tehdide dönüşeceğine inanmaktadır. Türkiye açısından sorun, buradaki özerk, federatif veya olası bağımsız yapının kendi Kürtlerine örnek teşkil edeceği ve ayrılıkçı eğilimleri güçlendireceği korkusudur. Dahası buradaki yapının Türkiye'deki Kürtlerin hamiliğine soyunabileceği, bu çerçevede Kürt milliyetçiliğini kışkırtma, terörü destekleme, pan-Kürdizm çerçevesinde irredentist politikalar izleme[59], Türkiye'deki Kürt sorununu uluslararası platformlara taşıma gibi politikalar geliştirebileceğini düşünmektedir[60]. Bu tehdit hem PKK'nın Kuzey Irak'a yerleşmiş olmasıyla hem de Iraklı Kürtlerin irredentist söylemleriyle gerçekçi bir boyut kazanmaktadır.

Bu nedenle Türkiye'nin ulusal güvenlik algısı bakımından coğrafi ve etnokültürel açıdan birbirinin devamı niteliğindeki Güneydoğu ile Kuzey Irak arasında gerçek bir ayrım yoktur[61] ve gerçekten de Türkiyeli Kürtler Kuzey Irak'ta yaşanan gelişmelerden bir biçimde etkilenmektedir. Fakat bu durumun ortaya çıkardığı Kürt sorunu, PKK ve Kuzey Irak özdeşleştirmesi Türkiye'nin iç tehdit algısını dış tehdit algısıyla birleştirerek Türk dış politikasının kısırdöngüye girmesine ve buradaki her gelişmeyi güvenlik ekseninde değerlendirmesine yol açmaktadır. Hal böyle olunca Türkiye'nin Ortadoğu politikası sadece bu bölgeye odaklanmış güvenlik politikalarının darlığına hapsolmakta, hatta buraya yönelik ekonomik ilişkilerin yoğunlaştırılarak Kuzey Irak'ın uzun vadede Türkiye'ye bağımlı hale getirilmesi gibi yeni açılımlar geliştirmekten uzaklaşmaktadır. Kısacası saf güvenlik algısı hem güvenliği sağlamada yetersiz kalmakta hem de bu tür uzun vadeli, barışçı ve kalıcı çözüm açılımlarını engellemektedir.

Ayrıca Kürt sorunu Türkiye'nin dışarıdan irredentist olarak algılanabilecek tepkisel söylemler geliştirmesine de (örneğin kamuoyunda Kerkük konusundaki bazı söylemler) neden olarak dış politikadaki rasyonalitesini ve imajını olumsuz etkilemektedir. Çünkü bölgeye yönelik Türkiye'deki polemik düzeyindeki tartışmalar Batı tarafından olduğu kadar, bölge ülkeleri tarafından da Türkiye'nin yayılmacı politikalar izlemek için bahaneler aradığı izlenimini doğurarak bölge üzerindeki potansiyel etkisinin zayıflamasına neden olmaktadır.

Öte yandan Kürt sorunundan kaynaklanan tehdit algılaması ilk bakışta Türkiye'nin Kürt nüfus barındıran ve benzer tehdit algılarına sahip Ortadoğulu komşularıyla işbirliği yapabileceği izlenimi vermektedir. Fakat bu çeşitli deneyimlerle de görüldüğü gibi pek mümkün değildir. Çünkü bu ülkelerin aralarındaki anlaşmazlıklar bir yana öncelikleri, uluslararası konumları, Kuzey Irak'la ilgi nedenleri ve politika oluşturma kapasiteleri

---

[58] Lenore Martin, "Turkey's National Security in the Middle East", **Turkish Studies**, Vol. 1, No. 1 (Spring 2000), ss. 87-89.

[59] Bu konunun değerlendirmesi için bkz. Erol Kurubaş, "Pan-Kürdist Hayaller ve Gerçekler", **Stratejik Analiz**, C. 8, S. 92 (Aralık 2007), ss. 69-75.

[60] Bu yöndeki faaliyetlere ilişkin bkz. Özdağ, Ibid*.*, ss. 106-107.

[61] Cengiz Çandar, "Turkish Foreign Policy and the War on Iraq", Eds. L.G. Martin and D.Keridis, **The Future of Turkish Foreign Policy**, Cambridge, MIT Press, 2004, s. 53'ten Park, s. 208.

birbirinden farklı olduğu gibi, Kürt sorunu çerçevesindeki tehdit algılamalarının derecesi de birbirinden farklıdır[62]. Ayrıca bu durum Türkiye'nin dış politikasında Doğu ile Batı bağlantısı arasında çelişkili bir ilişki kurulmasına yol açarak özellikle ABD ile ilişkilerin daha da sorunlu hal almasına neden olabilir.

Bununla birlikte Kürt sorununun Türkiye'yi daha fazla Ortadoğu politikasının içinde yer almaya zorladığı açıktır. Bölgenin istikrarsızlığı ve Batılı kimliği güçlendirme çabalarının bir ürünü olarak benimsenen Türkiye'nin geleneksel Ortadoğu'dan uzak durma politikası Kürt sorunundan kaynaklanan tehditlerden dolayı değişim potansiyeliyle karşı karşıyadır. Aslında bu olumlu bir gelişme olarak da yorumlanabilir. Çünkü Türkiye'nin PKK ile mücadelesi ve Ortadoğulu komşu ülkelerin PKK'ya desteği nedeniyle algılanan tehdit, Türkiye'nin askeri yeteneklerinin ve bölgeye ilişkin politik vizyonunun gelişmesine neden olmuştur. Bu durum Türkiye'yi Ortadoğu'ya uzak durma politikası yerine daha etkin ve aktif politika izlemeye zorlamaktadır[63]. Gerçekten de Körfez Savaşı sonrası Kürt sorunu ve özellikle PKK nedeniyle Türkiye'nin Ortadoğu'daki rolündeki genişlemenin artarak devam ettiği söylenebilir. PKK'nın Kuzey Irak'a yerleşerek terörist eylemlerde bulunması Türkiye'nin buradaki güç boşluğunu bir biçimde gidermeye yönelmesine ve aktif bir dış politika izlemesine neden olmuştur[64]. Bu bağlamda Kuzey Irak'ta etkinlik kazanmak için Türkmenleri koz olarak kullanmaya çalışmış[65], sınır ötesi operasyonlarla yakın çevresine gücünün sınırlarını göstermiştir. Ayrıca bölgedeki etkinliğini ve ABD desteğini sürdürmek için İsrail'le de yakınlaşmak zorunda kalmıştır[66]. Özellikle 1990'larda Suriye'den algılanan tehdit son tahlilde İsrail ile ilişkilerin artmasını teşvik etmiştir.

Kısacası Ortadoğu Kürt sorunu ve PKK nedeniyle Türkiye'yi kendi içine çekmiştir. Bu durum kuşkusuz birtakım fırsat ve tehditleri beraberinde getirmekle birlikte, Türkiye'yi hem Ortadoğu'nun kaygan ve istikrarsız yapısı içine saplanmamak ve ulusal kimliğinin Batılı niteliğine halel getirmemek, hem de güvenlik gereksinimini sağlamak gibi bir ikilemle baş etmek zorunda bırakmıştır.

Türk Dış Politikasında Çelişki ve Açmazlara Neden Olması

Kürt sorunu Türk dış politikasında birtakım çelişki ve açmazları da beraberinde getirmektedir (Bkz. Tablo 3). Bunların önemli bir kısmı Türkiye'nin iki farklı dış politika ortamında ve iki farklı stratejik kültür ve kimlik arasında bu sorunla baş etmek zorunda kalmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye bir yandan postmodern yapı, aktör ve

---

62 Bkz. Erol Kurubaş, "Türkiye-Suriye-İran Arasındaki İşbirliği Çabalarının Analizi ve Ortadoğu'daki Güç Dengelerine Etkisi", **Avrasya Dosyası**, C.9, S.4, (Kış 2003), ss. 204-219.

63 Türkiye'nin olası seçeneklerinin değerlendirmesi için bkz. Martin, op.cit., ss. 95-100.

64 Kirişçi, Winrow, op.cit., s. 164-170.

65 Türkiye'nin Türkmen politikasının da birtakım riskler içerdiği söylenmelidir. Türkiye'nin Türkmen politikasına ilişkin bkz. Tank, op.cit.,, ss. 80-82; Lundgren, op.cit.,, ss. 91-95; Gökhan Çetinsaya, **Irak Dosyası: Irak'ta Yeni Dönem, Ortadoğu ve Türkiye**, Ankara, SETA, 2006, ss. 48-50.

66 Sabri Sayari, "Turkish Foreign Policy in the Post Cold War Era: The Challenge of Multi-Regionalism", **Journal of International Affairs**, Vol. 54, No.1 (Fall 2000), ss. 171-172.

ilişki biçimleri geliştiren Avrupa, öte tarafta premodern yapı, aktör ve ilişki biçimlerinin olduğu Ortadoğu arasında yer almakta[67], Kirişçi'nin ifadesiyle "*Avrupa'nın Kantçı dünyası ile Ortadoğu'nun Hobbesçu dünyası arasındaki fay hattının tam üzerinde durmaktadır*"[68]. Kürt sorunu da eşzamanlı olarak her iki bölgeyle güçlü bir ilişki ve etkileşimi zorunlu kılmaktadır. Türkiye için Avrupa kendi stratejik kültürü çerçevesinde siyasal ve psikolojik tehdit üretirken, Ortadoğu da kendi stratejik kültürüne uygun biçimde askeri tehditler üretmektedir. Kürt hareketi de bu özelliklere uygun biçimde her iki alanda ayrı niteliklerde örgütlenerek (Ortadoğu'da askeri, Avrupa'da siyasal ve kültürel örgütler) sorunu bu iki alanda geçerli olan anlayışa uygun biçimde oralara taşımaktadır. Türkiye ise bu ikisini birbirinden ayıran ve aralarında denge kuran bir dış politika anlayışı geliştiremediği için çelişkiler ve gerilimler yaşamaktadır.

Söz konusu çelişkili durumları öncelikle Türk dış politikasının dayandığı temel ilkelerde görmek mümkündür[69]. Örneğin Batıcılık temelinde bakıldığında Batı'nın PKK'ya desteği ve Türkiye'nin Kürt sorunundaki yaklaşımını eleştirmesi, Türkiye'yi Batı'dan uzaklaştırmakta, hatta Batı'yı dengelemek için arayış içine girmesine (İran, Rusya ve hatta Çin alternatifinin dile getirilmesi) ve belli konularda Batı karşıtı ülkelerle işbirliğine (Suriye, İran) zorlamaktadır. Yine statükoculuk açısından bakıldığında PKK kaynaklı güvenlik gereksinimi nedeniyle temelde statükocu olan Türkiye neredeyse tüm dünya tarafından eleştirilen (özellikle 1990'larda) bir tutum içine girerek sınır ötesi operasyonlar yapmakta, Kuzey Irak'taki gelişmeleri kontrol altında tutmak için politikalar geliştirmek zorunda kalmaktadır. Bu durum Türk dış politikasının içişlere karışmama ilkesini de zedelemektedir. Çünkü Türkiye'nin Kuzey Irak nedeniyle Irak'ta etnik temelli bir federasyon oluşmasını kabul edemeyeceğini dile getirmesi ve bu yönde çaba harcaması aslında geleneksel anlamda bir içişlere karışma olup Türkiye'nin benimsemediği bir tutumdur.

Bu ilkesel çelişkilerin yanısıra reelpolitik çelişki ve açmazlar da söz konusudur. Kürt sorununun Ortadoğu ile Avrupa politikasını birbirine eklemlemesinin sonucu olarak Türkiye, Avrupa'dan gelen talepleri Kuzey Irak'taki oluşum nedeniyle Ortadoğu politikasındaki parçalanma sürecinin bir parçası gibi algılayarak şiddetle karşı çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle, Türkiye Kürt sorunu nedeniyle Ortadoğu'dan gelen askeri tehditlerle Avrupa'dan gelen siyasi talepleri aynı senaryonun parçaları olarak görmekte, bunlarla eşzamanlı mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

Daha spesifik düzeyde bakıldığında, bizatihi Türkiye'nin Kuzey Irak politikasının birtakım açmazları beraberinde getirdiği görülmektedir. Türkiye, 1990'lar boyunca PKK'nın Kuzey Irak'ta hayat alanı elde etmesini önlemek ve PKK'ya karşı ortak hareket etmek amacıyla buradaki Kürt liderlere önemli yardımlarda bulunarak Kuzey Irak'taki yapının bir bakıma mimarlarından biri olmuştur. 2003 sonrasıysa kendi

[67] Bu yorum için Yrd. Doç. Dr. Haluk Özdemir'e teşekkür ederim.
[68] Kemal Kirişçi, "Between Europe and the Middle East: The Transformation of Turkish Policy", **Middle East Review of International Affairs (MERIA),** Vol. 8, No. 1 (March 2004). <http://meria.idc.ac.il/journal/2004/issue1/jv8n1a4.html />.
[69] Türk dış politikasının temel ilkeleri için bkz. Oran, op.cit., s. 46-53.

Kürtlerini kışkırtabileceği endişesiyle buradaki yapının ve Kürt liderlerin tamamen karşısında yer almıştır. Yani Türkiye PKK nedeniyle hem Kuzey Irak'ta güçlü bir otorite olsun istemiş, hem de Kürt sorunu nedeniyle bu otoritenin güçlenmesine karşı çıkmıştır[70].

Benzer biçimde Kuzey Irak temelinde Türkiye Türkmenleri soydaş olduğu gerekçesiyle himaye politikası izlerken iki yanlış algıya neden olarak açmaza düşmektedir. Iraklı Kürtlere karşı/rağmen geliştirildiği izlenimi verilen Türkmen politikası içeride Türk ulusal kimliğinin etnisiteye dayandığı iddialarını gündeme getirerek Kürt kökenli vatandaşların ulusal kimliğe bağlılıklarını olumsuz etkilemekte, dışarıdaysa Türkiye'nin irredentist politikalar geliştirdiği algısına yol açmaktadır[71]. Yine Kuzey Irak politikasının ve sınır ötesi operasyonların Türkiye'yi Batı'yla karşı karşıya getirdiğini de vurgulamak yerinde olur.

Dahası, özellikle PKK terörüyle mücadele için Kuzey Irak'a yapılan sınır ötesi eylemler özellikle uluslararası topluluk tarafından Kürtlere karşı yapılmış gibi algılanarak Türkiye ile İsrail arasında paralellikler kurulmasına bile neden olmakta[72], uluslararası kamuoyunda Türkiye'nin yayılmacı bir devlet olduğu imajı uyandırılmaya çalışılmaktadır. Bu ise Türkiye'nin en azından bölge ülkeleri nezdindeki itibarını ve inandırıcılığını zedeleyerek Ortadoğu'daki potansiyel ağırlığını olumsuz etkilemektedir.

Kürt sorununun getirdiği bir başka reelpolitik zorluk, Türkiye'nin yakın çevresindeki gelişmeler karşısındaki tutumda kendini göstermektedir. Türkiye Kürt sorunu nedeniyle batısındaki etki alanını genişletecek olan Boşnakların ve Kosovalı Arnavutların bağımsızlık taleplerini ancak uluslararası topluluğun eğilimi çerçevesinde destekleyebilmiş, KKTC'nin ayrı pozisyonunun güçlendirilmesi konusunda ileri adımlar atmaktan özenle kaçınmış, doğusunda Çeçenlerin, Abhazların ya da Acarların bağımsızlık taleplerine ise başka nedenlerin yanısıra Kuzey Irak'ın pozisyonunu güçlendireceği endişesiyle de karşı çıkmıştır.

Bunların dışında Türkiye Kürt sorunu nedeniyle Soğuk Savaş sonrası dönemin yükselen uluslararası değerlerine ve normlarına ayak uydurmada da zorluklar yaşamaktadır. Türkiye'nin uzun yıllar BM *Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi* ve *Irk*

---

[70] Baskın Oran, **Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti**, 2.b., Ankara, Bilgi Yay., 1998, s. 280; Lundgren, op.cit., s. 9.

[71] 1926 tarihli Türkiye-Irak sınırını belirleyen Ankara Antlaşmasında Türkmenlerin haklarıyla ilgili hiçbir hükmün yer almaması çok anlamlıdır. Hâlbuki bu tip toprak düzenlemelerinde dönemin yaygın uygulaması, anlaşmalara bu toprakları terk eden devletlerin akrabalarının (azınlık) haklarını garanti altına alan hükümlerin konulmasıydı. Bunun önemli bir nedeni Türkiye'nin azınlık anlayışını, Lozan'da da görüldüğü gibi, "gayrimüslim" ölçütüne dayandırmasıydı. Türkiye kendisiyle tezada düşmemek için Türkmenlerin haklarını gündeme bile getirememiştir. Bugünse Kuzey Irak'ta etkili olmak için aynı konuda açmaza düşme pahasına Türkmenleri himaye politikası geliştirilmeye çalışılmaktadır.

[72] F. Stephen Larrabee, Ian O.Lesser, **Türk Dış Politikası Belirsizlik Döneminde**, Çev. M. Yıldırım, Ankara, Ötüken Yay, 2002, s. 177. İsrail'in G. Lübnan'a yönelik operasyonları kastediliyor. Türk kamuoyunda da bazen çok yanlış olarak Türkiye'nin haklılığı İsrail'in bu türden eylemleriyle gerekçelendirilmeye çalışılmaktadır.

Ayrımcılığının Önlenmesi Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmeleri imzalamaktan kaçınması, yine AK *Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı* ve *Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme*[73] gibi doğrudan azınlıkların korunmasıyla ilgili sözleşmeleri halen imzalamak istemeyişinin nedeni bunların Kürt sorununa olumsuz etkilerinin olacağı düşüncesidir. Fakat Türkiye'nin bu tutumu öncelikle insan hakları ve demokrasi konusundaki uluslararası imajını zedelemektedir. Daha da önemlisi ulusal kimliğinin etnik temele dayandırıldığı gibi bir izlenimin doğmasına neden olmaktadır. Ayrıca unutmamak gerekir ki, söz konusu sözleşmelerin onaylanması AB'ye giriş koşullarından biri olarak görüldüğünden AB hedefi de inandırıcılığını yitirmektedir. Yani Türkiye bir yandan Kopenhag Kriterlerini karşılamaya çalışırken, öte yandan Kürt sorunu nedeniyle bu kriterlerin Türkiye'yi böleceği endişesine kapılarak bunlara direnmektedir.

Tablo 3. Kürt sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri ve Sonuçları

ETKİLEDİĞİ ALANLAR	**ETKİLER**	**SONUÇLAR**
Türk Dış Politikasının Vizyonu	Realist dış politika anlayışını yeniden üretmesi, Dış politika anlayışında değişime zorlaması, Karar alma mekanizmasında gelenekselci-değişimci ayrışması.	Vizyon üretememe ve içe dönük dış politika (güvenlik açmazı), Yeni uluslararası ilişkiler anlayışına uyum sağlayamama ve dışarıyı algılayamama (Batı'dan uzaklaşma), Reelpolitiğin çelişkili hal alması ve yeni sorunlar doğurması, Dış politika yönelimlerinde kararsızlık ve belirsizlik.
Türk Dış Politikasının Dayandığı İç Dinamikler	Ulusal birlik beraberlik ve ulusal kimlikte zayıflama, Ulusal çıkarda belirsizlik, Ulusal güvenlikte sorunlar (tehdit algılamalarında artış, iç ve dış tehditlerin birbirine eklemlenmesi)	İç-dış politika bağlantısı sonucu dış politikanın içe dönük ve bölünme korkusu temelinde yapılması ve yürütülmesi, İçerinin dış politikadan, dış politikanın içeriden olumsuz etkilenmesi.
Türkiye'nin Doğu ve Batı Bağlantısı ile İkili İlişkileri	ABD ile "çıkar çatışması" kaynaklı tehdit algılamaları nedeniyle "ittifak ilişkisi"nde sorunlar, AB'yle "zihniyet farklılaşması" kaynaklı tehdit algılamaları nedeniyle "katılım ilişkisi"nde sorunlar, Ortadoğulu komşulardan gelen açık tehditler nedeniyle ikili ilişkilerde sorunlar, Kuzey Irak sorunu ve pankürdist tehdit algılaması.	Batı bağlantısının zayıflaması ve Türk dış politikasının Avrupalı niteliğinin azalması (Batıcılıktan uzaklaşma), Doğu bağlantısının daha riskli hale gelmesi ve Türk dış politikasının Ortadoğulu niteliğinin artması.
Türk Dış Politikasında Çelişki ve Açmazlar	İlkesel çelişkiler Reelpolitik çelişkiler Normatif çelişkiler	İmaj kaybı, Fırsatların değerlendirilememesi, Pasifleşme, Uluslararası alana uyumsuzluk

---

[73] Bu sözleşmelere ilişkin bkz. Erol Kurubaş, **Asimilasyondan Tanınmaya: Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı,** 2. B., Ankara, Asil Yay., 2006, ss. 74-84.

Sonuç

Siyasallaşan Kürtlerin etnomilliyetçilik bağlamında PKK üzerinden birtakım hak taleplerinde bulunmaları ve terörizme başvurmalarıyla belirginleşen Kürt sorunu, gerek Batılı müttefiklerin gerekse Ortadoğulu komşuların Türkiye'ye karşı bir araç olarak kullanmasından ve Kuzey Irak'taki durumun hem PKK'ya hayat alanı açması hem de Türkiye'deki Kürt hareketine olası etkilerinden dolayı Türk dış politikasında önemli bir yere sahiptir. AB'nin, Kürt sorununun çözülmesi halinde Türkiye'nin demokratikleşebileceğini düşünmesi, ABD'nin, PKK ve Kürt sorunu aracılığıyla Türkiye'yi Kuzey Irak'taki yapılanmaya razı edebileceğini ve Ortadoğu'daki politikalarına eklemleyebileceğini umması, Kürt hareketininse dış destek bulma kaygısıyla kendini yabancı aktörlerin aracına dönüştürmesi Kürt sorununun Tük dış politikasındaki bu yerini daha da güçlendirmektedir.

Kürt sorunu bu niteliğiyle Türk dış politikasının Ortadoğulu niteliğini artırırken, Avrupalı niteliğinin azalmasına neden olmakta ve onu Batı'dan uzaklaştırmaktadır. Ayrıca bu sorun, Türk dış politikasını iç tehditlere göre şekillendiren, bölgedeki gelişmeler karşısında Türkiye'nin imkân ve yeteneklerini sınırlayan, pasifleştiren ve birtakım çelişkilere mecbur eden etkiler meydana getirerek ağır bir yük ve maliyet oluşturmaktadır. Bu haliyle Türkiye Kürt sorunu nedeniyle bir yandan güvenlik eksenli ulusal çıkarlarını korumaya çalışmakta bir yandan da bu eksende geliştirilen politikaların istenmeyen sonuçlarıyla baş etmek zorunda kalmaktadır.

Türk dış politikasının Kürt sorunundan bu denli etkilenmesinin altındaysa Batı ve Ortadoğu gibi iki ayrı dünya arasında, tarihten de beslenen birtakım endişeler içinde bu sorunla uğraşmak zorunda kalması yatmaktadır. Çünkü Türkiye Kürt sorununun yabancı aktörlerin de katkısıyla ulusal birliğini ve ülkesel bütünlüğünü bozmasından korkmaktadır. Türkiye'yi bu korkulara sevk eden kuşkusuz anlamlı gerekçeler vardır. Kuruluş aşamasındaki tarihsel hatıraların bilinçaltında canlılığını koruması, yabancı aktörlerin PKK'ya desteği ve bunun üzerinden Türkiye'ye karşı politika geliştirmeleri, bazı Kürtlerin marjinal talep ve önerileri ve Kuzey Irak'taki gelişmeler bunlardan bazılarıdır.

Fakat her halükarda Türkiye Kürt sorununu iç politikasında olduğu kadar dış politikasında da belirleyici ve ağır maliyetler getirici bir girdi olmaktan çıkarmak zorundadır. Bunun yolu ülkenin bütün unsurlarını ve bireylerin doğal edinilen ve kişisel tercihlerle sürdürülen özelliklerini sisteme entegre ederek bu toprakların ürettiği tüm değerleri ortak bir paydada paylaşılan hedeflere yönlendirebilen bir anlayışı geliştirmektir. Bu gücü arkasına alan bir Türkiye'nin dış politikada çok daha etkin bir aktöre dönüşeceği açıktır. Böyle bir Türkiye'nin çevresine daha kompleksiz ve özgüvenle bakabilen, bölgesindeki gelişmelere yön verebilecek bir aktör olacağı kuşkusuzdur. Kısacası, bu sorun aşılabildiğinde Türk dış politikası iç politika odaklı olmaktan kurtularak, olması gerektiği gibi dışarıda fırsat kollayan ve geliştiren, daha rasyonel ve vizyoner bir anlayışa sahip olacaktır.